

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

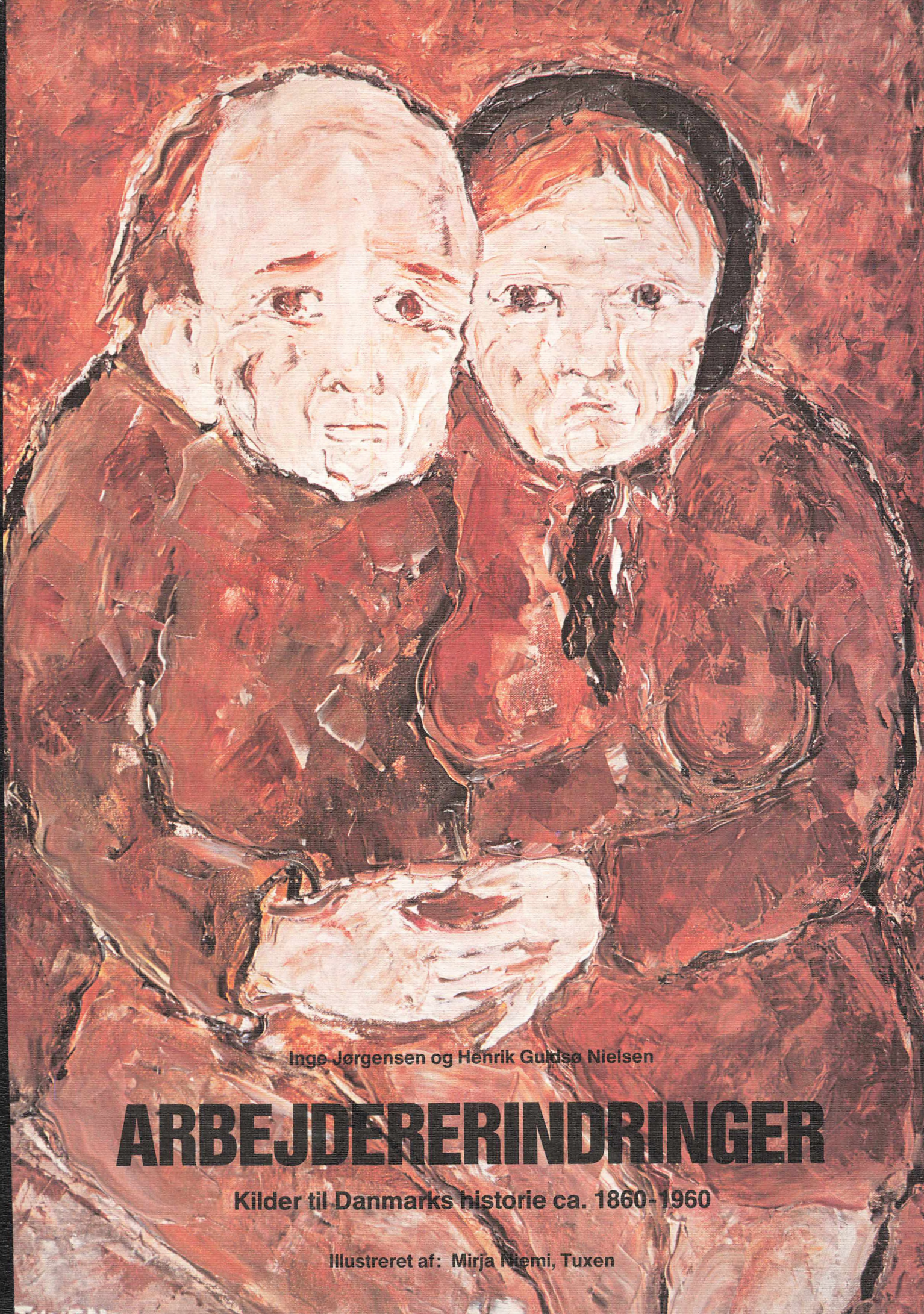
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Inge Jørgensen og Henrik Guldso Nielsen

ARBEJDERERINDRINGER

Kilder til Danmarks historie ca. 1860-1960

Illustreret af: Mirja Niemi, Tuxen

Inge Jørgensen og Henrik Guldsø Nielsen

ARBEJDERERINDRINGER.

Kilder til Danmarks historie ca. 1860-1960.

Illustreret af: Mirja Niemi, Tuxen.

UDGIVET AF

Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune,
Østergade 8,
9400 Nørresundby.

Tlf. (08) 17 48 82 og (08) 17 90 47.

Efter 1.7. 1981:

Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune,
Peder Barkes Gade 5, postboks 353,
9100 Aalborg.

Tlf. (08) 12 85 77 og (08) 12 82 56.

Tryk:

Skoleforvaltningen for Aalborg kommune.

Aalborg 1981.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

INDHOLDSFORTEGNELSE	s. 3
FORORD	s. 4
EN ARBEJDERKVINDES ERINDRINGER FRA LIVET PÅ SAMFUN- DETS SKYGGESIDE	s. 8
NOTER	s. 24
SPØRGSMÅL	s. 28
EN TOBAKSARBEJDETS ERINDRINGER OM FLERE GENERATIO- NERS ARBEJDE PÅ C.W. OBELS FABRIKKER I AALBORG	s. 30
NOTER	s. 38
SPØRGSMÅL	s. 41
ET ARBEJDERBARNES OPVÆKST I NØRRESUNDBY	s. 42
NOTER	s. 60
SPØRGSMÅL	s. 62
EN ARBEJDSMANDS LIV	s. 63
NOTER	s. 74
SPØRGSMÅL	s. 76
EN FABRIKSARBEJDER FORTÆLLER	s. 78
NOTER	s. 87
SPØRGSMÅL	s. 88
ET OMSKIFTELIGT ARBEJDSLIV	s. 89
NOTER	s. 95
SPØRGSMÅL	s. 96

FORORD.

Denne erindrings-samling er blevet til på baggrund af en indsamling af livserindringer blandt Aalborg kommunes ældre medborgere. Projektet løb af stablen i marts 1980.

Indsamlingen blev realiseret gennem et nært samarbejde mellem Aalborg kommune, Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune, magister Regnar Jacobsen og undertegnede. Aalborg kommune ydede den nødvendige økonomiske støtte og opfordrede byens pensionister til at deltage og Lokalhistorisk Arkiv, Regnar Jacobsen og jeg udarbejdede en vejledning for potentielle erindringsforfattere, modtog og registrerede de indkomne erindringer samt ydede den nødvendige konsulentbistand. I 1980 indsamledes udelukkende nedskrevne livsberetninger.

Dette 1980-projekt blev sammenlignet med tilsvarende danske indsamlinger en stor succes. 170 Aalborgensere og godt en snes mennesker fra det øvrige land benyttede sig af lejligheden til at nedskrive og indsende deres livshistorie. Andre 12 indsendte afdøde slægtninges eller venners efterladte erindringer, som var i deres varetægt. Det modtagne erindringsmateriale dækker derfor både geografisk og tidsmæssigt et større område, end vi fra starten havde forestillet os.

Alle disse unikke skrifter opbevares nu til gavn for interesserede og eftertiden på arkivet.

I begyndelsen af 1981 gav Aalborg kommune imidlertid Lokalhistorisk Arkiv mulighed for at videreføre indsamlingen som et beskæftigelsesprojekt. Herved blev arkivet i stand til at fortsætte indsamlingen og udvide virkefeltet til også at omfatte egentlige interviews med ældre medborgere. Tilførelsen af arbejdskraft bevirkede yderligere, at det blev muligt for arkivet i højere grad at tilgængeliggøre og formidle projektets resultater. Denne bog er et resultat af den etablerede projektgruppes arbejde på formidlingsområdet.

Udvælgelsen af de foranstående arbejdererindringer blandt mange mulige, redigering og pædagogisk tilrettelæggelse er udført af lærer Inge Jørgensen og illustrationerne er udført af Mirja Niemi, Tuxen. Arkivets øvrige personale har stået for renskrivning og tilrettelæggelse af manuskriptet. Undertegnede har tilrettelagt arbejdet, ydet hjælp efter behov og godkendt det færdige resultat.

Arbejdererindringerne i denne bog er udvalgt således, at livsbetingelserne for et bredt udsnit af arbejderklassen skildres for perioden fra industrialiseringens spæde start i Danmark og frem til vore dages velfærdssamfund. Derfor indeholder bogen erindringer af både mandlige og kvindelige arbejdere - af ufaglærte som faglærte.

Erindringerne beskriver hvilke livsvilkår, der blev de mennesker til del, som med deres viljer, kroppe og hænder skabte denne formidable udvikling, og den samfundsvelstand vi alle nyder godt af.

På en enkelt undtagelse nær beskriver erindringerne forholdene i byen Aalborg. Når vi har medtaget en enkelt "udenbys", skyldes det dels denne erindrings enestående skildring af forrige århundredes sociale sikkerhedsnet-fattigvæsenet, dels den kendsgerning, at vilkårene dengang stort set var lige utålelige overalt i Danmark for den store ludfattige befolkningsmajoritet.

Erindringerne kan naturligvis med udbytte læses af alle interesserede, men samlingen er redigeret og tilrettelagt således, at bogen kan anvendes i historieundervisningen i folkeskolen og gymnasiet. Arbejdererindringerne tænkes i den forbindelse enkeltvis eller samlet anvendt som et supplement til de gængse lærebøgers fremstilling af periodens historie. Beretninger skrevet af den historiske udviklings aktører vil kunne illustrere og levendegøre mange af historie bogens tørre oplysninger og kortfattede skildringer, samt måske bevirke at eleverne får en forståelse af, at udvikling ikke skabes af nogle få ledere i store kontorer, men ved de manges slid, ofre og aktive

indsats.

Erindringerne er ikke omskrevne - kun nænsomt redigerede og tilpasset den moderne retskrivning. Denne metode har vi valgt for at fastholde et så originalt tidsbillede som muligt. Svære ord og ældre udtryk samt begreber, der forekommer i teksten, er forklaret udførligt efter hver erindring. Redigeringen og noterne skulle tilsammen bevirke, at bogen kan anvendes fra og med folkeskolens 8. klassetrin.

Efter hver enkelt erindrings noter er medtaget nogle elevspørgsmål, som relaterer sig til erindringen. Et meget væsentligt formål med disse spørgsmål er at få eleven til at sammenligne sin egen livssituation med erindringsforfatterens for derigennem at fremme en forståelse for såvel betydningen af ordet udvikling, som hvordan en sådan skabes. Spørgsmålene kan alt efter underviserens valg løses af eleverne individuelt eller i grupper. Spørgsmålene tænkes først og fremmest brugt i skolen.

Til slut vil projektgruppens medlemmer gerne takke alle de mennesker, som på den ene eller anden måde har været involveret i 1980- eller 1981-indsamlingen. En speciel tak sender vi i den forbindelse til alle de mange, der har ofret tid og kræfter på at levere en livsskildring. En varm tak sendes også til Aalborgs bystyre, hvis velvilje og finansielle støtte har realiseret indsamlingen. Arbejderbevægelsens organisationer i Aalborg takkes samtidig for udvist interesse og støtte samt formidling af kontakter til ældre arbejdere. En tak skal på dette sted også rettes til Aktuelt og Aalborg Stiftstidende hvis artikler om indsamlingen givet har motiveret mange for sagen.

P. a. v.

Henrik Guldsø Nielsen, arkivar,
Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune.

EN ARBEJDERKVINDES ERINDRINGER FRA LIVET PÅ SAMFUNDETS
SKYGGESIDE.

Hansine Rasmine Claudine Helene Busch, født 1860.

Jeg er barnefødt i Ærøskøbing 1860 den 29. februar og datter af en fattig smedesvend og en svagelig moder, som døde, da jeg var 6 år. Min første erindring er fra krigen 1864. Jeg ser endnu tydeligt for mig soldaterne stå opstillet langs en vej og derefter marchere til havnen for at skibes over til Als. Jeg husker også, at musikken spillede, og sangen "Stolt med oprejst pande" blev sunget ved afsejlingen. Jeg erindrer også sejltur sammen med min mor fra Ærøskøbing til Kragenæs, hvor hendes forældre boede, før hendes sygdom lagde hende til sengs. Min far måtte forlade sit arbejde på værkstedet for at være i hjemmet og passe den syge og to børn - en søster, som blev født 1864, og mig. Han havde i et stort uhyggeligt køkken indrettet sig et primitivt smedeværksted med ambolt og blæsebælg, hvor han kunne lave lidt tilfældigt arbejde med mig som medhjælp. Jeg måtte trække blæsebælgen, som var så tung, og den trak mig med i vejret, når den gik op. Samtidig var jeg barnepige for den lille søster.

Således nåede vi januar 1866, da min mor døde og dermed hele skibbruddet. Om det var min mors død eller dårlige økonomiske forhold, som var årsag, ved jeg ikke, men vore ejendele blev solgt, og vi kom på fattiggården i Ærøskøbing. Der var vi en månedstid, indtil myndighederne fik ordnet, hvad der var at ordne og taget bestemmelse om, at vi skulle sendes til Kalundborg, som var min fars fødeby. Grunden dertil har jeg aldrig forstået. Hvorfor skal man sendes til Kalundborg og opdrages på fattigvæsenet, når man er barnefødt i Ærøskøbing(1)? Men det blev altså derefter.

En dag i februar blev vi sejlet fra Ærø til Svendborg i en almindelig sejlbåd pakket ind i en dyne. Den var det eneste min far fik lov at beholde for at have noget at dække os med på rejsen. Fra Svendborg gik turen til Nyborg, men der husker jeg

ikke befordringen. Fra Nyborg til Korsør sejlede vi med dampskib. Vi fik anvist plads nede i et rum, hvor to mænd med en sindsyg kvinde i spændetrøje opholdt sig. Den sindsyge skulle til Vordingborg, fortalte min far mig senere, når jeg talte med ham om rejsen. Angsten for det rasende menneske stod for mig som noget grufuldt, jeg aldrig kunne glemme. Fra Korsør rejste vi vist nok med banen til Slagelse. Der var vi indkvarteret en nat eller to i en gæstgivergård. Derfra erindrer jeg en meget venlig kone, som gav os kaffe med hvedebrød om morgenen, og jeg fik et stort pyntet fastelavnsris, da vi rejste derfra - det har jeg aldrig glemt, for det føltes, at det blev givet af et godt hjerte. Så gik turen fra Slagelse til Kalundborg i en åben fragtvogn. I diligencen var der ikke plads til os, vi rejste jo på det offentlige. Min far var glad for dynen, som han havde at dække os med, og sådan nåede vi Kalundborg Fattiggård midt i februar 1866 i streng vinter og kulde. Dynen blev imidlertid ikke min fars ejendom længere, end til vi kom til Kalundborg, så gik den ind i fattiggårdsinventaret der for bestandig.

Min første erindring herfra er fastelavnsbåden, som blev kørt igennem byen med stor festlighed for dem, som deltog i festen. Os var der jo en anden hensigt med. Vi skulle i pleje hos fremmede "på det offentlige", som det hed. Far var selv syg af et benbrud, som en hest havde sparket, medens han var i lære. Det blev aldrig lægt senere, så han kunne ikke forsørge os, da han det meste af vinteren måtte holde sengen, når han fik kulde i sit store, åbne sår. Så blev der averteret i "Kalundborg Avis", hvem der ville tage to børn i pleje for den mindst mulige betaling, vel sagtens. Der meldte sig en interesseret til 24 rigsdaler om året for hver. Den 1. marts drog en karavane bestående af en ældre kone skubbende en barnevogn, en af dem med en lang stang og et barn i, nemlig min søster, en kone til, den ældres svigerdatter, og min far med mig ved hånden ud af Kalundborg by. Vi gik over Gisseløre langs strandkanten til et sted ude på Refsnæs, som kaldtes Myrekær, hvor der lå et gammelt hus omtrent, hvor Kysthospitalet senere blev bygget. Der kom vi i pleje hos et par ældre folk med nogle voksne børn.

TUXEN

I rummet var der to mænd med en sindssyg kvinde i spændetrøje.

Afskeden med min far var tung, og min længsel efter ham var ubeskrivelig. Jeg kunne ikke gøre mig fortrolig med, at jeg skulle blive der hos fremmede mennesker, når han gik. Han lovede at besøge mig om søndagen, men kom ikke. Han var rejst til Ærø, såsnart vi var kommet, hvor vi skulle være. Der var arbejde til ham hos en mester, han havde arbejdet for før i tiden, og det havde han ikke talt om til mig, velsagtent for ikke at bedrøve mig mere. Men jeg var utrøstelig, indtil han begyndte at skrive breve, som de læste for mig, og jeg blev fortrolig med, at de var fra ham. Året efter, da det blev vinter, måtte han rejse tilbage igen og selv bo på fattiggården på grund af sit syge ben. Der blev han til sin død 1899, altid sengeliggende om vinteren og lidt arbejde om sommeren hos smedemesteren på Kalundborg Ladegård. Til sidst måtte han opgive, fordi kræfterne svigtede, ikke fordi han var drikfærdig. Jeg har aldrig set ham nyde spiritus eller være beruset, så det var ikke årsagen.

Hvordan vi børn havde det i vort nye hjem, var alt andet end godt. Føden var knap og klæder var der så godt som ingen af, de havde jo taget os for pengenes skyld. 12 rigsdaler hver 3. måned var mange penge dengang, og jeg måtte hjælpe til med, hvor jeg kunne. Luge i haven, vogte fårene og ellers hjælpe til. 3 gange om ugen vandrede jeg ind på Gisseløre og hentede avisen, som de holdt fælles med en familie, som boede der.

I øvrigt var det et uforsvarligt hjem at anbringe os i. Den ældste søn, et modbydeligt mandfolk på nogle og tredive år, var absolut idiot. Han kunne ikke være i arbejde noget sted, derfor havde de ham hjemme, og vi var sammen hver dag. En anden søn tjente, og så var der en sønnetatter i 12-13 års alderen, som de havde taget til sig, fordi faderen var død. Hun var naturligvis kælebarn, og vi andre mislykkede, det følte vi snart. Der var selvfølgelig frisk luft og fri adgang til at gå i vandet, men alligevel var jeg det bare skind og ben. Om vinteren havde jeg store huller og sår af frost både på hæle og tær. Jeg havde børnesygdomme, især en ondartet difteritis måtte jeg igennem. Der kom jo aldrig læge, men de købte noget

helvedessten(2) på apoteket og penslede halsen, så måtte tilfældet sørge for resten.

Sådan gik tiden til sommeren 1868, så var jeg jo langt over den skolepligtige alder. Den nærmeste skole var i en landsby over en halv mil væk. Jeg kunne ikke klare at gå så langt om vinteren med dårlige ben og svag, som jeg var. Så blev der søgt en anden pleje til mig. Jeg kom til Kalundborg hos nogle folk, som tog mig for samme betaling. Manden var daglejer hos en købmand og hed Jens Jensen, men blev kaldt Jens Samsinger, fordi han var fra Samsø. Konen blev selvfølgelig kaldt Lise Samsinger.

Der havde jeg det bedre, men efter et års forløb døde manden, og så var hun enke i trange kår. Hun ernærede sig så ved hjemmevask og mogenplads(3) hos forretningsfolk. I høsttiden samlede vi aks på markerne. Når bærrerne var modne i Asnæsskoven, vandrede vi tidligt om morgenen den lange vej og plukkede bær hele dagen og så tilbage igen om aftenen. Jeg var så træt af sådan nogle ture, at benene knapt kunne bære mig. Hun var selv et jern til at holde ud, og jeg skulle det samme. Det var jo fortjenesten, det drejede sig om. Bærrene blev solgt til sygehuset. Jeg tror, der blev betalt 2-3 mark(4) for en spandfuld, som rummede 4 potter(5). Men jeg lærte af hende at være økonomisk, ikke at give penge unyttigt ud og tage nytte af alt, så længe det kunne anvendes. Det har gavnet mig meget. Men til tider var hun unødvendigt streng. For eksempel når dampskibet "Ydun" arrangerede sejlture i ferien for skolebørnene igennem fjorden til Storebælt og tilbage igen, nægtede hun mig bestemt den fornøjelse. Det var der ikke tid til, vi skulle samle aks. Jeg var grædefærdig, når jeg gik på marken og så skibet sejle med mine skolekammerater. Jeg var vistnok den eneste, som ikke var med. Ved flere andre lejligheder udviste hun hårdhed af samme slags, som gjorde sindet bittert, og jeg følte mig forsagt og nedtrykt blandt andre.

Men bedst af alt var, at jeg kom i "Kalundborg Almueskole" og fik en udmærket undervisning efter den tids skoleforhold. Hvor

var jeg glad for min skolegang. Hvor havde jeg respekt for de to lærere, Kronborg og Danielsen, og hvilken sorg følte jeg den dag, jeg vandrede derhen for sidste gang for at sige farvel. Længe efter blev jeg ked af det, når jeg så andre børn gå i skole. Hos Kronborgs havde jeg været by- og hjælpepige i 2 år. Der var mange børn, som jeg var glad for at passe. Jeg følte mig hengivet til det hjem.

Men jeg skulle jo videre ud i verden, nu var jeg 14 år og konfirmeret i al tarvelighed. Det tøj, jeg havde på, var samlet af, hvem der ville undvære et eller andet til mig. Min far var syg, og plejemoderen erklærede, at hun kunne ikke give ekstra påklædning for den betaling. Betalingen ophørte samtidigt, da jeg fyldte 14 år. Jeg skulle ud at tjene, jeg havde jo ikke andet valg, skønt det var, hvad jeg mindst af alt havde lyst til. Jeg var godt klar over, hvilken slidsom og brydsom tilværelse det ville blive.

Jeg vil lige sige, at trods min fars uheldige stilling på grund af sygdom og modgang, stammede han fra et såkaldt bedre hjem. Hans forældre havde haft en mindre købmandsforretning i Kalundborg med lidt servering samtidig, efter hvad jeg kan huske, der er mig fortalt. Men fars forældre var døde, før vi kom til Kalundborg. Imidlertid havde vi mange velstillede slægtninge. Økonomen(6) på fattiggården var fars fætter og flere andre ejede store gårde ude på Refsnæs.

Der kom jeg ud hos hans morbror på en gård, som hedder "Skambæksmølle". Sart og spinkel, som jeg var. Som ung pige i huset, var der alligevel ikke det arbejde, som jeg ikke måtte hjælpe med til. Om morgenen skulle jeg op kl. 4, rede senge, gøre huset i stand, ligge på knæ og skure store gulve, gå i marken med mad til høstfolkene og vogterdrengen, hjælpe madammen i køkkenet. Imens var der to piger, der malkede og gik med på markarbejde. Desuden skulle jeg strikke og hække. Det havde jeg lært godt i skolen.

Jeg gik villig til det alt sammen, og dog var hun altid vranten og utilfreds med mig. Jeg var jo ikke noget fint papir i hendes

øjne, "der klæbede fattigvæsen ved mig", sådanne spydigheder måtte jeg høre af hende. Det samme var tilfældet, når jeg som barn kom på besøg hos familierne med min far. Jeg tror ikke, han følte det så meget som jeg. Han var vant til at komme sammen med sine forældre, da han var barn, og blive modtaget som nær slægtning, og det samme standpunkt indtog han endnu. Jeg derimod følte, skønt jeg kun var et barn, deres foragt som nålestik. Men det værste var, at jeg ikke skulle have nogen løn. Det kunne der ikke være tale om, jeg var jo slægtning og gik på nåde(7) velsagtens. Jeg var lovet en kanelbrun kjole, som jeg allerede i tanken følte mig pyntet med, men jeg fik den aldrig. Jeg talte med min far om det og erklærede bestemt, at jeg ikke ville blive på de vilkår. Han gyste ved tanken om, at jeg satte mig op imod familien. Jeg forklarede, hvor mangelfuld min påklædning var i forvejen, og sagde, at jeg ikke kunne gå der for ingenting og være nøgen. Der var jo heller ingen anden, som gav mig noget.

Så rejste jeg derfra til november med 2 mark på lommen, som jeg fik ved afrejsen og et par træsko. To par strømper havde jeg fået garn til og strikket i sommerens løb.

Jeg kom så til at tjene hos rebslager(8) Hansen i Kalundborg, et par ældre flinke folk. Lønningen var 20 kr. halvårlig, men som jeg før omtalte, havde jeg lært at sy i skolen. Det kom mig til gode her. Når jeg var færdig med husgerningen, syede jeg i hånden for deres slægtninge. Dengang var symaskinen jo en sjældenhed. Men det bedste var, at pengene, jeg tjente, var mine egne. Det blev jo ikke til alverden, men det var dog en bifortjeneste. Så havde jeg ekstra 2 rigsdaler om året for at lukke kirkegårds-lågen op om morgenen og i om aftenen. De boede nemlig lige ved kirkegården og havde påtaget sig den kommunale bestilling at åbne og lukke lågen. Hvert nytår hentedes beløbet hos kirkevær-gen(9). Så var der en daler i julegave, en til fødselsdag og en i markedsgave(10). Det hjalp jo altså sammen til at gøre lønnen større. Efter to års forløb døde konen, 72 år gammel, og rebslageren, som var i samme alder, tog en yngre kvindelig slægtning i huset. Så var der ikke brug for pige i huset, da hun

sagtens selv kunne passe huset for ham uden hjælp.

Så stod jeg igen der og skulle til at søge plads. Her vil jeg lige fortælle, at omtrent året efter, at jeg var rejst fra Skambæk, blev der sendt bud til mig. Jeg skulle komme ud og få min løn. Jeg gik så derud en søndag og fik lo kr. for den tid, jeg havde været der. Det var et halvt år. Nogle af familien havde fået at vide, at de ikke havde givet mig noget. Så har de vel skammet sig over deres begærlighed.

Min næste plads blev hos en bagermester. Der fik jeg 25 kr. halvårligt, men jeg sled mere tøj, end jeg tjente penge til. Jeg skulle hjælpe i butikken med at ekspedere og passe indvendig husgerning, så jeg havde rigeligt at tage vare på. Fredag og lørdag kom gamle mænd og koner ude fra landsbyerne med deres to store kurve i åg(11) over skuldrene. Så skulle jeg tælle brød op til dem, som de solgte i løbet af ugen til befolkningen i den by, hvor de boede. Jeg havde streng befaling om at sørge for rigtigt regnskab, hvilket jeg heller aldrig manglede. Når jeg var færdig med det, havde jeg flere værelser at holde i stand. I alle værelserne var der skurede gulve, som skulle skures liggende på knæ. Det tog det meste af dagen og om lørdagen det halve af natten, før jeg var færdig og kunne gå til ro. Jeg blev både overanstrengt og forhadet.

Bagermadammen (dengang hed det madammen om borgerkoner) og min far var bysbørn og jævnaldrende. Hun var en slagterdatter, og havde en fræk, raffineret tone over sig. Jeg forstod på min far, at der var et gammelt nag, som havde været mellem familierne, og som hun nu fik passende lejlighed til at gyde ud over mig. Navnlige yndede hun at omtale, at jeg var blevet opdraget på fattigvæsenet, og der var intet, der sårede mig mere. Det omtalte hun både til kunderne i forretningen og til medtjenerne. Til sidst blev jeg så tungsindig og trist til mode ved det hele. Hvis jeg ville besøge min far, skulle jeg på fattiggården, som jeg afskyede. Plejemoderen havde fået en voksen datter hjem og et forældreløst barnebarn fra Aarhus. Datteren havde været ude at tjene, men havde nu lært at sy og var hjemme hos moderen.

Derfor havde de deres fælles interesser at tale om. Når jeg kom, følte jeg mig nærmest overflødig.

Da vi kom over jul, gik jeg en dag med min skudmålsbog(12) ned på fæstekontoret(13) og spurgte, om de kunne skaffe mig en plads i København. Det mente de nok, de kunne. De havde forbindelse med fæstemand(14) Rasmussen i Laksegade. Ikke længe efter kom der brev, at jeg havde fået plads som barnepige hos proprietær(15) Kærbølling i Brønshøj. Bagerfamilien blev meget forbavsede, da jeg fortalte, at jeg skulle rejse til København. Hvad ville jeg der? Troede jeg, at jeg kunne klare mig på egen hånd? Jeg svarede kort og godt, om der var nogen, der hjalp mig der, hvor jeg var, og om nogen ville savne mig. Min far syntes også, det var dristigt, men ikke engang ham var der støtte hos. Vi var jo lige hjemløse begge to og jeg var dengang fyldt 17 år og stolede på mig selv.

Endelig nåede vi 1. maj. Jeg var rejsefærdig til at forlade Kalundborg, hvor jeg syntes, jeg var blevet behandlet så stedmoderligt. Jeg følte mig som en fri fugl, da toget rullede af sted med mig. Bort fra alt det snæversynede jeg havde været omgivet af.

Jeg havde skrevet til en ung pige fra Kalundborg, som opholdt sig hos hendes slægtninge på Billebrahesvej, at jeg kom. Hun var på banegården og tog imod mig og fulgte mig til fæstemanden i Laksegade. Her præsenterede jeg mig og fik at vide, at jeg skulle gå til Kongens Nytorv og tage med sporvognen til Lygten. Så skulle jeg vandre videre ad landevejen og spørge mig frem, til jeg fandt bestemmelsesstedet, Julianehøj i Brønshøj. Her vil jeg fortælle, hvad der forbavsede mig på sporvognsturen. At jeg pludselig kørte fra en gade over et vand og ind i en anden gade. Broen, som vognen kørte på, havde jeg ikke set, kun, at der var vand på begge sider af vognen. Jeg spurgte ingen, jeg ville ikke have indtrykket ødelagt med forklaring.

Min første fridag skulle jeg på Billebrahesvej. Jeg havde fået vejledning, før jeg gik fra Brønshøj om, hvorledes jeg fandt

Griffenfeltsgade o.s.v., men hele min interesse gjaldt vandet. Jeg besluttede at følge sporvejslinien. Før, jeg vidste af det, stod jeg forundret på broen. Jeg sammenlignede søerne med en lang tværgade fyldt med vand, som gennemskar alle de andre gader, som udmundede der. Længe stod jeg fordybet i betragtning. Jeg tænkte mig i Kalundborg, hvor aparte der ville se ud, hvis Kordilgaden eller Skibrogaden blev fyldt med vand. Så kom jeg til at tænke på, at jeg skulle videre, men det faldt mig ikke ind at gå tilbage igen. Jeg fulgte sporvejslinien lige til Kongens Nytorv for at genopfriske mine første indtryk af København. Fra Kongens Nytorv gik jeg samme vej, jeg var kommet første dag igennem Vingårdsstræde forbi Laksegade, hvor fæstemanden boede. Derfra gik jeg igennem de forskellige gader, til jeg nåede banegården. Der måtte jeg spørge om vejen til Billebrahesvej.

Det har ofte moret andre, som jeg senere har fortalt det til, men jeg må jo fortsætte, hvor jeg afbrød. Brønshøj nåede jeg hen på eftermiddagen og blev venligt modtaget af fru. Der var to børn, jeg skulle passe, på 1½ og 3 år. Imidlertid følte jeg mig for voksen til at være barnepige og ulyst til at være ude på landet. Det var jo med hovedstaden som mål, jeg var rejst hertil.

En dag, jeg fik fri, kørte jeg ind om morgenen med kusken, som hentede bærme(16), jeg gik ind på et konditori, bestilte en kop kaffe og læste aviserne. Her fandt jeg en plads på Vesterbro. Jeg tog derud og blev antaget som enepige til 1. november hos sæbefabrikant Christensen, Vesterbrogade 78. Der var et stort hus(17), som man siger: herren, fru, tre voksne døtre og en søn. Men det var flinke og venlige mennesker, og en god omgangsmåde gør arbejdet lettere, når man tjener, selv om der var meget at bestille. Hvad der særligt interesserede mig, var at gå med fru på Amagertorv og til Stranden og gøre indkøb. Sådanne ture blev for mig uforglemmelige. Jeg var så betaget af alt, hvad jeg så. Min videbegærlighed var umættelig, men jeg fik beredvillig svar og oplysninger på alt, hvad jeg spurgte om.

Ofte var jeg med på besøg hos hende slægtninge, hvis der var ærinder, jeg skulle besørge samtidig. Hun var barnefødt i København. Hendes forældre boede på Vestergade lige ved Halmtorvet (nu Rådhuspladsen). Der blev professor Karl Larsen opdraget. Fru Christensen var hans faster. Jeg læser hans beskrivelser af den tids København med særlig interesse. Jeg overværede hans farmors begravelse fra Frue Kirke og var grebet af præstens skildring af hendes sorg over sønnen, som kæmpede for sit fædreland og som faldt ved Dybbøls skanser. Det husker jeg tydeligt, jeg havde jo selv erindring om krigen fra dengang.

Professoren havde også en søster. Jeg sammenlignede os. Vi var på en måde lidelsesfæller om end under meget forskellige forhold, som skæbnen havde ført det med sig. De var bare så heldige at have familie, som tog sig af dem og hjalp dem frem. Der var derimod ingen her, der kendte min triste skæbne. Den talte jeg ikke om. Det var nærmest en triumf, når jeg blev spurgt om mine familieforhold, at sige, at min mor var død, og min far var smedesvend og boede i Kalundborg.

I stuen over gården hos sæbefabrikanten boede der en rullekone. Hun var kendt over det meste af Vesterbro og Frederiksberg, når hun kom kørende med en kurv rulletøj. Hun havde altid en blå bomuldskjole på, hvidt tørklæde, en hvid kappe på hovedet og et altid smilende ansigt. Hun var som ung forlovet med en snedkersvend. Da krigen brød ud i 1864, skulle han med i felttoget, da der blev indkaldt. Men han blev såret derovre ved grænsen, transporteret hertil og indlagt på Frederiksberg Slot, som var indrettet til lazaret. Her tog hun ud fra sin plads for at passe ham og de andre soldater, til han blev så rask, at han kom op. Så kørte hun ham i sygevogn i Frederiksberg Have, hvilket gjorde hende populær og beundret. Da han var så helbredt, at han kunne gå, blev de viet i Frederiksberg Slotskirke. Mange, som så hendes opofrelse, fik godhed for hende, og der blev samlet ind til en rulle, som hun ernærede dem ved, til manden blev rask. Han fik plads som vagt ved brandstationen i Pileallé. Hos hende tilbragte jeg mange hyggelige aftener. Hun fortalte om sine oplevelser. Det var hendes stolthed at fremvise de granat-

stumper, som var pillet ud af kroppen på manden. De blev omhyggeligt opbevaret som en skat i en æske. Når hun havde travlt, hjalp jeg hende med at rulle et par timer. Så trakterede hun med kaffe. Det var selvfølgelig kun de aftener, manden var på vagt. Det havde jo været taktløst, når han var hjemme. Han var tilmed blevet noget mut og indesluttet efter krigens genvordigheder.

Hos Christensens var jeg et par år. Så tilbød der sig en plads også på Vesterbro til 10 kr. om måneden. Hos Christensens kunne jeg kun opnå 8 kr. Mere gav de ikke i pigeløn, og jeg syntes, jeg var mig selv nærmest, som man siger. Det gav anledning til nogen uoverensstemmelse, at jeg tog bort. En af døtrene skulle have bryllup, så det var jo ikke så heldigt at skulle have ny pige. Men for mig var 2 kr. mere om måneden ikke så lidt. Dog så snart, jeg havde skiftet plads, var jeg både led og ked af det. Jeg fik at vide af madam Andersen, det hed rullekonen, at de hos Christensens var utilfredse med den nye pige. Hun skulle skifte efter 4 måneders forløb. Jeg ønskede intet hellere end at komme tilbage igen og gik i den anledning en dag op at besøge dem. Men jeg syntes, de var så mutte og kølige, så det, jeg ville spørge om, blev hængende i halsen på mig. Jeg gik skuffet bort og var der aldrig senere.

Foreløbig blev jeg, hvor jeg var. Jeg havde stor lyst til at tage et kursus i madlavning og rigtig lære kogekunsten. Så kunne jeg have søgt en mere vellønnet plads. Men for det første tog det et halvt år, og for det andet skulle der betales for det. Jeg havde heller ingen steder at være så længe, så jeg måtte opgive den tanke.

I løbet af et år havde jeg to pladser til. Det ene var hos enken efter en kongelig ligtorneoperatør. Det var en dame, der ikke troede så lidt om sin værdighed. Skønt jeg var antaget til 10 kr. om måneden, beholdt hun min løn de tre eller fire måneder, jeg var der. Jeg måtte omtrent slås for at få den, da jeg tog derfra. Den næste plads var hos en urtekræmmer(18) og hus-ejer på Nørrebro. Der skulle man vaske de beskidte W.C.er i

gården. Det nægtede jeg bestemt. Så blev der taget en kone til det. Til gengæld blev der rigtignok også trukket en kr. af lønnen ned til 9 kr. At vaske og stryge om natten og passe husgerning om dagen var ganske i sin orden sådanne steder. Der var ingen, der spurgte, om man kunne holde til det. Ville den ene ikke, så kunne den anden. Det var underordnet. En pige kunne de sagtens få.

Sommeren 1880 kom jeg til fabrikant Kurtyhals på Vandkunsten. Det var en god plads, og der fik jeg 12 kr. om måneden. Her kom professor Johannes Fibiger som ven af sønnen. Han var statelig og højlærd allerede dengang. Samme sommer lærte jeg min mand at kende. Han var gårdskarl(19) i en gæstgivergård på det tidspunkt. Senere fik han en fast plads hos en entreprenør(20) som kusk(21).

I oktober 1882 blev vi gift. Jeg var selvfølgelig både lykkelig og glad for manden. Han var tilmed smuk. Jeg tænkte, at nu var der dog et menneske, som brød sig om mig. Det gjorde han i virkeligheden også, men små og trange kår og bitre skuffelser skal jo nok ødelægge al harmoni og fortrolighed. Jeg sparede og regnede ud, men han lod helst stå til. Det gav nemt anledning til kedelige meningsforskelle. De var ikke så lette at komme over.

Vi har haft 6 børn, som jeg har været hjertensglad for. Faktisk er de de eneste, der har livet op i min ellers så glædesløse tilværelse. For dem har jeg også brugt hele min energi og selvo-pholdelsesdrift for at få dem så velopdragne og dygtige som muligt. Det var heller ikke nemt for mig at få min mand til at forstå, at det var nødvendigt. "Hvad skal det til, lad dem passe sig selv". Han var barn udenfor ægteskab, så han havde heller ikke haft det godt. Derfor kunne jeg ikke forstå, at han kunne tale sådan. Jeg syntes, det var vores pligt at gøre alt det gode for børnene, som vi kunne.

Det var småt med penge, men jeg kæmpede for at holde hjemmet gående. Børnene skulle altid vide, at de havde et hjem, hvor

der var godt at være, og hvor de fandt forståelse. De skulle aldrig få det, som jeg havde haft det. Det var min stadige angst. De måtte tidligt have bypladser og være med til at bringe penge hjem til husholdningen. Deres små fortjenester som børn blev ved lejligheder påskønnet med en opmuntring af en eller anden art, hvis jeg kunne glæde dem med noget.

Efterhånden som de voksede til, har de været en støtte for hjemmet, til de selv blev gift og fik hjem, og indtil døden begyndte at holde sit indtog. Den yngste søn, en kvik og flink dreng, fik tarmslyng og gik bort i januar 1914. Han var fyldt 15 år. I oktober 1918 døde den næstældste søns kone, og i november, 14 dage senere, døde den næstældste datters mand. I april 1919 døde den ældste datter. Hun var fyldt 34 år. Hun var gift og havde det godt. De tre døde af influenza. I september samme år døde min mand, 63 år, efter i flere år at være svækket og afkræftet. Året efter, i september 1920, døde den næstældste søn. Han var flyttet hjem, da konen døde, med sin lille et år gamle dreng. Nu bor jeg sammen med den yngste datter, som er 32 år, og enken, som er 34 år, og hendes dreng og den lille forældreløse, som nu er 8 år. Den ældste søn er gift og bosat her på Frederiksberg. Trods sorgen og savnet er jeg glad for mit hjem og for dem, jeg har tilbage at være sammen med.

Da jeg nu til dels har skildret mine personlige forhold, vil jeg omtale, hvad jeg erindrer om den tids socialpolitiske bevægelse. Det var jo gennembruddets tid, hvor angsten for socialisterne herskede overalt. Jeg husker fra skolen læreren, Kronberg, som dog var en retsindet og forstandig mand. Han foldede sine hænder, vendte blikket opad og bad inderligt gud fri vort land for socialistbevægelsen(22). Han mente, den truede os udefra med sit indtog uden at ane, hvilken gavnlig indflydelse den i tidens løb skulle få for hans stand.

Da jeg kom her til København, var jo den aristokratiske(23) ånd den gældende allevegne. Socialistforskrækkelsen var stor. En gang hørte jeg om en ballade(24) på Fælled. Socialisterne holdt møde. Politiet rykkede ud og splittede mængden og arreste-

rede førerne. Krone var selv i spidsen. Senere fik jeg at vide, at det var politidirektøren, der hed Krone. En anden gang hørte jeg, at de var rendt med socialisternes kasse(25). Senere hørte jeg, at socialistførerne var stukket af til Amerika(26), så nu får vi vel fred.

Som regel svarede jeg: "Så-å" uden at vide, hvad jeg svarede på. Til andre tider spurgte jeg: "Ja, men hvad er det da for noget?" "Det er nogen, som vil have, at alle skal have lige meget", blev der svaret. Så var jeg lige klog. Men ved at bruge mine sammenligningsbegreber, syntes jeg, at jeg også nok kunne fortjene lidt af den overflod, som jeg så, at andre var i besiddelse af. Det ville ikke være urimeligt, hvis jeg fik noget mere for mit arbejde.

Det var jo et begreb, der lå langt fremme i tiden, før resultatet blev nået. Hvis vi dengang havde haft en forening for tjenestepigerne(27), ville jeg helt sikkert have været blandt de første medlemmer. Nu har frk. Marie Christensen dannet en sådan forening for at varetage tjenestepigernes interesser i sammenslutning. Da jeg blev gift, havde jeg kun ringe tid og lejlighed til at være interesseret i nogen partibevægelse.

Dog mindes jeg folketingsmand C. Bergs(28) arrestation på Blegdamsvejens Arresthus efter sin brødefulde tale i Holstebro. Vi boede i Sct. Hansgade 24, 4. sal over gården. Herfra kunne vi se ham, når gik sine gårdture. Han gik ikke i de almindelige cellegårde(29) men på en kørebane mellem to ringmure. Et par sangforeninger hilste ham med sange, en gang fra os og en gang fra familien på 3. sal. Min mand var kun lidt interesseret i foreningsbevægelsen(30). Han var med til at danne "Kuskenes Fællesfagforening", men gled ud efter få års forløb. Det blev til skade for ham selv senere i tiden.

Jeg havde jo "Socialdemokraten"(31), og den har jeg endnu. Den er min budbringer om alt og fra alle hver især. Der er mange som bringer en artikel enten til opmuntring eller til sund eftertanke. Hvis min erindring kan tjene til at belyse de sociale

forhold er et varmfølt ønske opfyldt. Ethvert fremskridt til beskyttelse af værgeløse børn og mennesker, som uden egen skyld er ramt af skæbnen, bør hilses med glæde. Hvor ofte har "Socialdemokraten" ikke taget sig af de forsvarsløses sag og skaffet dem deres ret. Det, som aldrig før i tiden en eneste havde tanke for, har "Socialdemokraten" taget op. Var folk fattige trods deres slid, var de retsløse og hørte til de mislykkede og blev foragtet som selvskyldige. Jo, der er meget at takke Socialdemokratiet for.

NOTER.

(1) Bestemmelserne i fattigloven af 5-7-1803 om det sted, en person skulle have fattighjælp, gjorde, at adskillige kommuner var ivrige efter at sende folk hjem til de kommuner, de var født i, hvis de trængte til offentlig hjælp. Fra statens side søgte man at hindre disse ofte meget barbariske hjemsendelser, navnlig af syge fattige, men man kæmpede forgæves for det meste. Da man forhandlede om en ny fattiglov i 1891-91, spillede spørgsmålet om hjemsendelse en betydelig rolle. Den kommune, man boede i, fik ved lov af 9-4-1891 lige ret til at kræve hjemsendelse, men der indførtes faste bestemmelser, så man kunne forhindre umenneskelige hjemsendelser.

(2) Helvedessten er det samme som sølvnitrat. Det er hvide krystaller, der let kan opløses i vand. Det brugtes som anti-septisk middel. Det vil sige, at det er i stand til at hæmme eller standse bakterierne i at formere sig.

(3) Morgenplads var rengøringsarbejde eller budplads.

(4) Den gamle danske mark var $33 \frac{1}{3}$ øre værd, det samme som $\frac{1}{6}$ daler.

(5) En pot var næsten lige så meget som en liter, 0,966 liter.

(6) En økonom på en fattiggård var forplejningsforvalter. I dag hedder det økonoma.

(7) At gå på nåde var det samme som at være ulønnet.

(8) Rebslagere fremstillede reb af forskellig slags og hørte derfor naturligt til i de købstæder, der havde en havn.

(9) Kirkeværgen skulle tage sig af kirkernes økonomi.

(10) Markedsgave var en gave, tyendet kunne få, når der skulle holdes marked. Det skete en gang om året i de fleste købstæder. Markedshandelen adskilte sig fra torvehandelen ved, at den var fri. Fremmede kunne handle på lige fod med byens egne borgere.

(11) Et åg er et bæreredskab af træ, der er formet efter nakke og skulder. Byrderne ophænges i kroge, anbragt i de reb, der hænger ned fra ågets ender.

(12) En skudsmålsbog skulle hvert tyende have indtil medhjælperloven af 1921. Skudsmålsbogen oplyste bl.a. om, hvilke pladser vedkommende havde tjent i.

(13) Et fæstekontor var et kontor, der formidlede kontakt

mellem tyende og deres arbejdspladser. Se (14).

(14) En fæstemand var en mand, der med offentlig bevilling bistod ved afslutningen af tyendekontrakter. Den offentlige bevilling er i henhold til lov af 1-4-1891. Efter den offentlige arbejdsanvisning blev indført ved lov af 23-6-1932, havde man ikke rigtig brug for fæstemænd mere. I 1800-tallet oprettedes der en del private arbejdsanvisninger, til dels af folk, der kunne tjene penge på det. Senere optog fagforeningerne arbejdsformidlingen for deres medlemmer. Nu har vi statsstøttede, offentlige arbejdsanvisningskontorer.

(15) En proprietær ejer en større landejendom.

(16) Bærme: Når man producerer spiritus, bliver der noget tilbage af mæsken. Mæsk er en blanding af malt og vand. Det, der bliver tilbage, kaldes bærme. Bærme er velegnet til foder til kvæg.

(17) "Et stort hus" betyder en stor familie.

(18) En urtekrammer var en købmand.

(19) En gårdskar1 svarer til en arbejdsmand i dag.

(20) En entreprenør er en håndværksmester eller næringsdrivende, som mod fastsat betaling overtager et arbejde. Han har ansvaret for, at det udføres efter kontrakten.

(21) En kusk svarer til en chauffør i dag.

(22) Den socialistiske arbejderbevægelses internationale sammenslutning blev kaldt "Internationale". Den første internationale blev grundlagt i London i 1864 af engelske og franske arbejdere. Den fik tilslutning fra arbejdere i en række lande, bl.a. Louis Pios socialistparti i Danmark. Den sprængtes i 1872. Den anden internationale kom i gang i Paris i 1889. Mødet blev afholdt af en række internationale arbejderkongresser. Imidlertid rummede den anden internationale store modsætninger og svækkedes ved krigsudbruddet i 1914 - 1. Verdenskrig. Den tredje Internationale blev grundlagt 1919 i Sovjetunionen. Dens mål var den kommunistiske verdensrevolution.

(23) Aristokrati er en adelig godsejerklasse, som afgrænser sig fra alle, der ikke er så fine som dem selv.

(24) Slaget på Fælleden 5-5-1872 var en arbejderdemonstration på Københavns Fælled. Louis Pio havde sammenkaldt til en lovlig demonstration. Politiet nedlagde på trods af den grund-

lovssikrede forsamlingsfrihed forbud mod mødet, men Pio erklærede, at han ville gennemføre det. Derfor blev han og et par andre socialistledere arresteret aftenen før, og de fremmødte arbejdere splittedes brutalt af husarer og politi. Pio blev dømt 1873 til 5 års forbedringshus. I 1875 blev han løsladt.

(25) Politiet beslaglagde socialisternes kasse.

(26) I 1877 blev Louis Pio og partifællen Geleff bestukket af politiet til at udvandre til Amerika. Han kom til Chicago, hvor han døde i 1891. De penge, politiet betalte ham med, havde de fra socialisternes kasse, som de havde beslaglagt. Man mener også, at ledelserne på Rubens Bomuldsspinderier og B&W bidrog med penge. Brix, den tredje af Internationales danske ledere, nægtede at rejse og blev fængslet.

(27) Karen Marie Christensen er født 1871. Som tjenestepige fra sit 15. år prøvede hun et hustyendes ofte ublide kår. Den behandling, hun var udsat for hos forskellige herskaber, fremkaldte en beslutning hos hende. Hun ville hjælpe tjenestepigestanden frem til bedre forhold. Den 15. november 1899 stiftedes på hendes initiativ Københavns Tjenestepigeforening. Marie Christensen var formand til 1914. I provinsen dannedes senere tilsvarende foreninger. Den 20. juli 1904 sluttedes de sammen til De samvirkende Tjenestepigeforeninger i Danmark. Herigennem rejste hun en kamp mod den tidsånd, der gav sig udtryk i tyendeloven, skudsmålsbogen og i det skilt ved Fruens Bøge i Odense: Tjenestepiger og Hunde forbydes adgang. Bevægelsen krævede bestemt arbejdstid og fritid og ordentlige opholdsrum for tjenestepigestanden. Marie Christensen satte sig også straks som mål, at tjenestepigerne skulle have oplysning og faglig dygtiggørelse. Hun ville også have et alderdomshjem for tjenestepiger. I 1903-04 var Marie Christensen gennem en energisk protestkampagne medvirkende til at fjerne den paragraf, der sagde, at tyendet ikke skulle have valgret. Ved loven om retsforholdet mellem husbond og medhjælper af 1921 fik man afskaffet skudsmålsbogen, og tyendeloven ophævedes.

(28) Chresten Berg var en dansk venstrepolitiker. Han var venstres ledende mand i kampen for parlamentarismen. Sammen med Socialdemokratiet kæmpede venstre mod Estrup. Estrup, som var en konservativ politiker, dannede i 1875 en konservativ regering til bekæmpelse af venstres krav om folketingsparlamentar-

risme. Parlamentarisme er et princip, hvorefter regeringen skal dannes af det parti eller den samling partier, som har flertal i parlamentet. Efter et valgnederlag i 1884 gik Estrup over i en skarp højrekurs. Fra 1885 til 1894 ledede Estrup en provisorisk regering. Det vil sige, at han regerede mod flertallet i folketinget. Det foregik på den måde, at Estrup sendte folketinget hjem og selv bestemte lovene. Estrup oprettede også et provisorisk gendarmeri. Det vil sige en politistyrke, som han brugte til at holde modstandere nede med. Chresten Berg fik ved et møde i Holstebro i 1886 fjernet politimesteren fra tribunen. Derfor fik han 6 måneders fængsel.

(29) En cellegård er en gård, der er opdelt med hegn.

(30) Foreningsbevægelsen er fagforeningsbevægelsen.

(31) "Socialdemokraten" var et dansk dagblad, der var grundlagt i 1874. I dag hedder avisen "Aktuelt". "Socialdemokraten" var talerør for socialdemokratiet.

SPØRGSMÅL.

HVORDAN PÅVIRKEDE MODERENS SYGDOM FAMILIENS LEVEVILKÅR?

HVILKEN HJÆLP YDER SAMFUNDET I DAG TIL FAMILIER I SAMME SITUATION?

HVORFOR SENDTE MYNDIGHEDERNE I ÆRØSKØBING FAMILIEN TIL KALUNDBORG?

HAVDE MYNDIGHEDERNE RET TIL DET?

SYNES DU, DET VAR RETFÆRDIGT? BEGRUND DIT SVAR!

HVORDAN KLAREDE DET OFFENTLIGE I KALUNDBORG PASNINGEN AF DE TO BØRN?

HVAD VAR DET VIGTIGSTE FOR DET OFFENTLIGE MED HENSYN TIL BØRNENES PASNING?

HVAD ER DET VIGTIGSTE FOR DET OFFENTLIGE I DAG, NÅR BØRN SKAL PASSES?

FØRTE DET OFFENTLIGE TILSYN MED, AT BØRNENE HAVDE DET GODT?

HVILKE FORHOLD VILLE MYNDIGHEDERNE I DAG IKKE TILLADE?

HVORFOR BLEV HANSINE FLYTTET HEN TIL JENS OG LISE SAMSINGER?

HVORDAN PÅVIRKEDE DET FORTÆLLEREN, AT HENDES PLEJEFAR, JENS SAMSINGER, DØDE?

HVORDAN KLAREDE LISE SAMSINGER SIN NYE SITUATION?

HVILKEN BETYDNING FIK DET FOR FORTÆLLEREN, AT HUN BLEV 14 ÅR? FORTÆL OM ARBEJDSVILKÅRENE FOR TJENESTEPIGER PÅ DEN TID!

HVORFOR BLEV FORTÆLLEREN TUNGSINDIG OG TRIST TIL MODE HOS BAGERMESTEREN?

HVORDAN KUNNE MAN FÅ EN NY PLADS DEN GANG?

HVILKE MULIGHEDER HAVDE TJENESTEFOLK FOR AT FÅ BEDRE ARBEJDSVILKÅR OG LØN?

HVORFOR VILLE FORTÆLLEREN GERNE TAGE ET KURSUS I MADLAVNING?

HVAD FORHINDREDE HENDE I DET?

HVILKEN HJÆLP KAN MAN I DAG FÅ, HVIS MAN VIL UDDANNE SIG?

HVORFOR KUNNE URTEKRÆMMEREN BYDE FORTÆLLEREN SÅDAN NOGLE DÅRLIGE ARBEJDSFORHOLD?

HVORFOR VAR DET IKKE NEMT FOR HANSINE OG HENDES MAND AT HAVE ET GODT ÆGTESKAB?

HVORDAN KUNNE BØRNENE VÆRE EN STØTTE FOR HJEMMET, DA DE VOKSEDE OP?

HVILKEN INDSTILLING HAVDE FORTÆLLEREN TIL FAGFORENINGER OG SOCIALISMEN?

EN TOBAKSARBEJDETS ERINDRINGER OM FLERE GENERATIONERS ARBEJDE
PÅ C.W. OBELS FABRIKKER I AALBORG.

Oscar Christensen, født 1880.

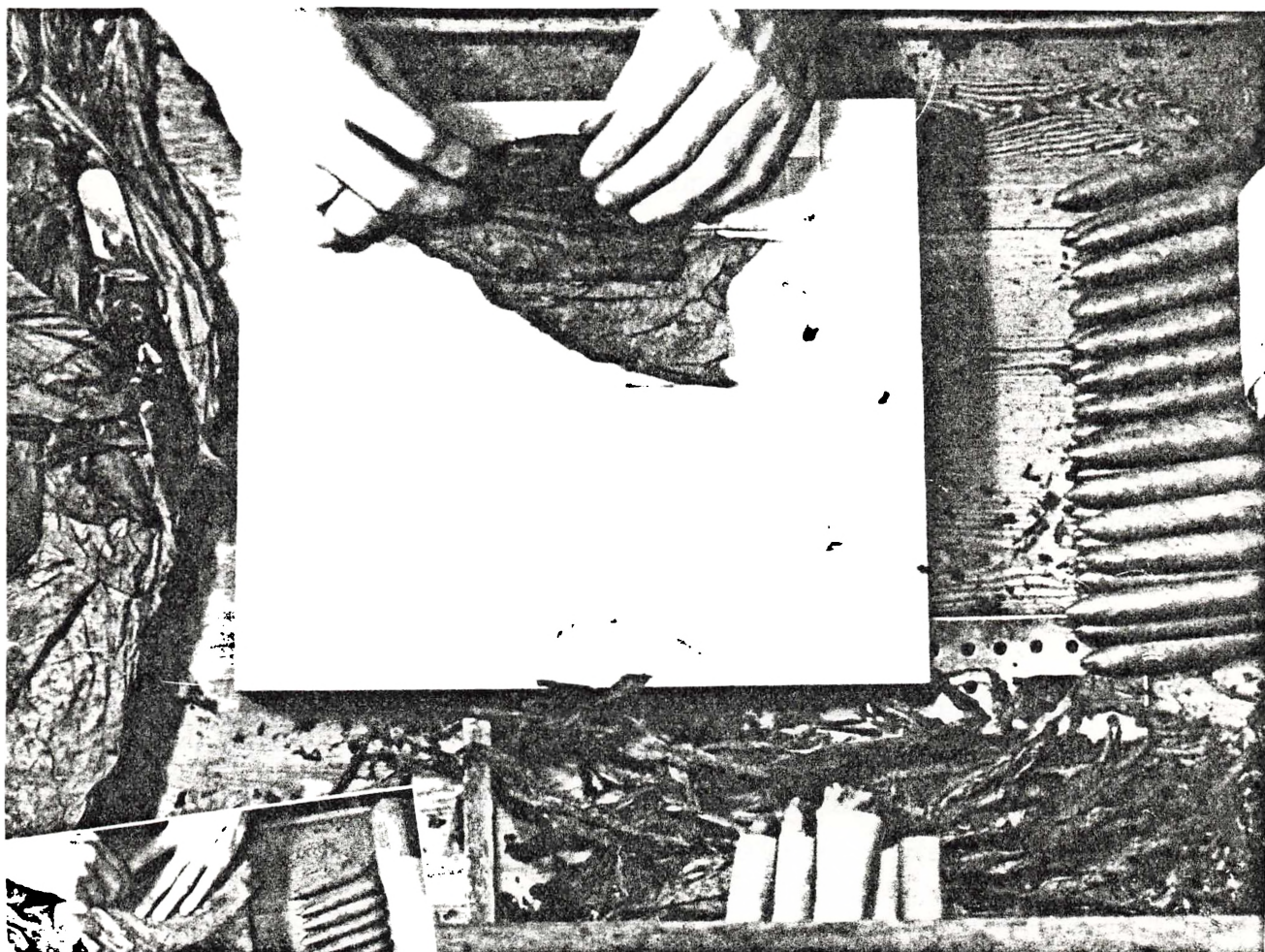
Min bedstefar, N.P. Christensen, populært kaldet N.P.C., blev født 1830 i Aalborg. Han kom som 7-årig til C.W. Obel som arbejdsdreng. Hans arbejde var på karduseriet(1). Senere kom han til spinderiet(2), og så lærte han at rulle cigarer. Han var cigarmagermester(3) i perioden 1860 til cirka 1870.

Min bedstefar havde tre sønner, Peter, Conrad og Thorvald Christensen, som alle blev udlært som cigarmagere. Indtil sin død i 1889 var han ansat hos firmaet. Efter sin afgang som mester blev han hjemmearbejder(4) med bopæl Algade 53. I 50 år var han ansat hos firmaet med en afbrydelse på 1½ år. Da arbejdede han hos firmaet Cohn og Kjær(5) i Maren Thurisgade. Han var jævnaldrende med Ole Kjær og barndoms- og ungdomsven med ham i mange år. Efter de overleveringer, der er givet mig, skal min bedstefar have været en fin tobakskender, ofte brugt af de gamle fabrikanter til vurdering af tobakken. Ved sin død i 1889 var han tillige cigarhandler med bopæl i Algade 58.

Hans søn, min far, cigarmager Th. Christensen begyndte som cigarmagerlærling 1877. Han var udlært i 1881. Derefter var han beskæftiget som hjemmearbejder. Dette syntes måske underligt, men det var almindeligt på den tid, at fabrikationen af cigarer foregik i hjemmene. Der var omkring 1890 beskæftiget omkring 30 cigarmagere ude. På grund af pladsforholdene kunne man ikke samle dem på fabrikken. Tilbage på fabrikken var der kun lærlinge og cigarillosarbejdere(6). De ældste cigarmagerlærlinge blev sendt ud til svendene i byen for at få den sidste afpudsning. Min far blev udlært af mester Caspersen. Denne var kendt som en dygtig og pålidelig mand, som gjorde alt, hvad han kunne, for at udvikle de unge mennesker til dygtige håndværkere.

Som mester på cigarfabrikken havde han et stort virkefelt. Ikke alene skulle han holde fabrikken under opsigt. Han skulle også

En cigarmager ved arbejdet.

en gang om ugen aflægge besøg hos de cigarmagere, som arbejdede ude. Han skulle finde ud af, om arbejdet fandt sted under betryggende forhold. Ikke altid var alt, som det skulle være. Det gik mest ud over den første, han besøgte. En aftale mellem cigarmagerne forpligtigede dem til at advare de andre, når han var i gaden. Når mester Caspersen uanmeldt viste sig, skulle strippedrengen(7) sætte sig i forbindelse med den cigarmester, der boede nærmest. Han skulle så igen bringe den alarmerende meddelelse videre: "Caspersen kommer". Så var alt som blæst, og Caspersens humør steg for hvert nyt besøg, han gjorde i gaden.

Denne mærkelige mand havde stor omsorg ikke alene for cigarmagerne, men også for deres familier. Som regel var cigarmagerværkstedet på loftet i et af kamrene. Køkkentrappen førte lige derop, men han ringede altid på hoveddøren. Så gik han gennem privatlejligheden og kunne på den måde gøre sig et skøn over den økonomiske situation. Hvis han syntes, at børneantallet var lidt for rigeligt i forhold til den indtjente løn, kom han i alvenlighed med et par misbilligende udtryk. Herefter lovede husfædrene at tage dem til efterretning(8).

En gang om ugen til nærmere fastsat tid skulle de aflevere deres ugentlige cigarproduktion. Caspersen vidste nøjagtigt, hvor meget hver kunne lave. Hvis ikke man "havde sit tal i orden", måtte man formode, at en "blå mandag"(9) havde spillet ind. Han så nøje efter, at de afleverede cigarers vægt passede med det antal pund tobak, der blev udleveret, minus det, der ikke var oparbejdet.

"Gamle Chester" i pakboden(10) havde den opgave at udveje det kvantum tobak, som næste uge skulle forarbejdes. Det var en gylde regel, at hver hjemmearbejder skulle give $\frac{1}{2}$ pægl(11) akvavit og en halv øl. Da der var mange, der afleverede cigarer, kunne det ikke undgås, at øjnene, som dagen skred frem, blev tilslørede. Derfor var vægten nok ikke helt pålidelig. Dengang var alkohol et nødvendigt nydelsesmiddel(12).

Til hjælp ved tilberedningen af tobakken havde vi en formiddags-

dreng. Hans løn var 75 øre om ugen. Vi havde også en eftermiddagsdreng, som fik 115 øre om ugen. Hans arbejdstid var fra 13 til 18.30. Min far, som var meget hurtig, tjente i 1890 og derefter 18 kr. om ugen. Det var et stort beløb efter datidens forhold, der skulle betales. Derfor blev det pålagt os børn at arbejde med tobakken efter skoletid. På den måde kunne en del af lønnen til drengene spares. Selv begyndte jeg som femårig at tilberede Java, Sumatra, Brasil, Manilla og flere andre arter tobak. Det voldte nogen forstyrrelse i mine barneår, at jeg hver dag havde en times arbejde efter en skoledag på 7 timer. Det var dobbelt svært, når jeg fra gården og gaden hørte de andre børns muntre råb. Jeg lærte hurtigt, at vi børn måtte være med til at klare det daglige udkomme(13). Det har ikke været os til skade senere i livet.

Fabrikkens brand i 1897 bragte hjemmearbejdet i fare. Da den nye fabrik blev taget i brug, forlangte en stor del af arbejderne, at nu måtte hjemmearbejdet ophøre. Der var plads nok til alle på fabrikken. Den gamle etatsråd(14) modsatte sig denne tvang. På et møde i håndværkerforeningen foreslog han, at de arbejdere, der ville fortsætte som hjemmearbejdere, gik til den ene side af salen, de øvrige til den anden side. Hjemmearbejdet fortsatte endnu i mange år.

Rørende var også den gamle etatsråds færd på ulykkesdagen i 1897, da han med sorg så sin virksomhed blive et rov for luerne. Hans godhed overfor de arbejdere, som blev berøvet deres fortjeneste, var rørende. Han betalte af sin egen lomme kontante beløb til de hårdest ramte for på den måde at mildne følgerne. Ulykken blev jo vendt til lykke. Snart stod en ny fabrik færdig til at modtage sine arbejdere.

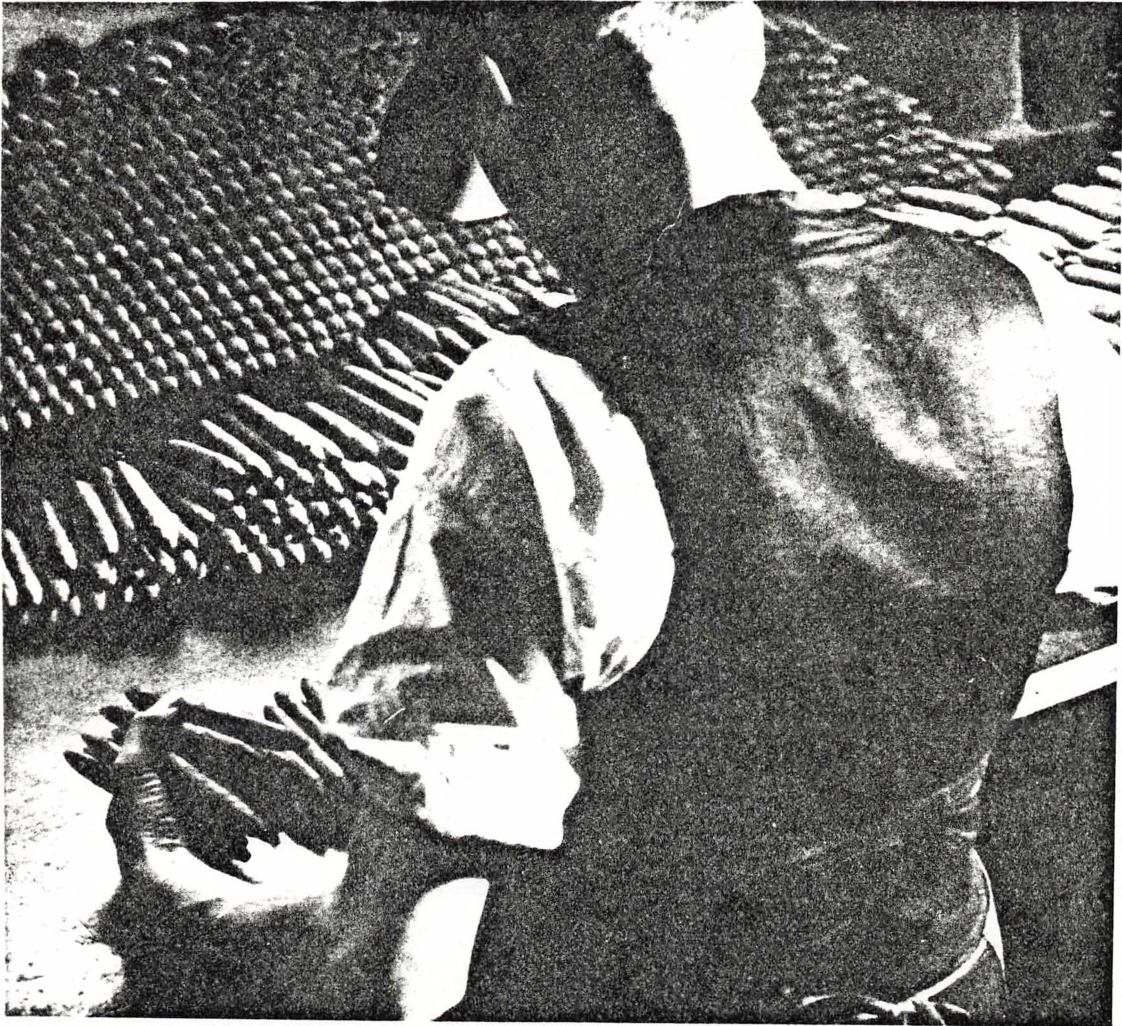
Den 18. april 1901 fortsatte jeg mit arbejde i tobakken som cigarsortererlærling. Oprindeligt havde jeg tænkt mig at blive fotograf. Grunden var, at jeg havde anlæg for tegning(15) og vel også, at barneårenes tvang til at arbejde med tobakken havde skabt en modvilje mod at fortsætte. Men jeg skiftede hurtigt mening. Dels kostede det 25 kr. om måneden at blive fotograf.

Det var en temmelig stor sum dengang. Dels måtte mine forældre tage sig af ophold og påklædning. I stedet for foreslog cigarmester Caspersen min far at lade mig oplære som cigarsorterer. Han stod for at skulle skaffe 16 nye lærlinge. Han ville fortrinsvis søge dem mellem dem, som var fortrolige med tobakken. Da lønnen var god, slog min far til. Jeg fik 6 kr. om ugen de to første år, 8 kr. de to næste, og sidste år fik jeg en hel akkord(16). Valget har siden vist sig at være til det bedste for mig.

Der mellem disse fremmede mennesker mødte jeg denne ejendommelige ånd, som herskede mellem arbejderne og firmaet. Den kunne ikke helt forklares. Dog må den vel søges i vor egenskultur og i vores fagligt afsondrede stilling. Nogen egentlig kontakt med kollegaer fra København og det øvrige land fandtes ikke. Vi ordnede selv vore lønforhold uden hjælp fra fagforeningerne(17) i København. Prisen for at sortere 1000 cigarer ansattes dengang i forhold til udsalgsprisen. Der kunne måske være uenighed om en to-øre eller fem-øre, men sagen lod sig altid ordne.

Sorteringen var ens, både for de billige og dyre mærker. Den gamle garde af sorterere var ikke udlærte som sådan. De var samlet blandt cigarmagere, spindere og arbejdsmænd, som ønskede at skifte arbejde. De fik en tre måneders uddannelse. Den første mester på afdelingen var Ørsøe senior. En søn af ham var cigarsorterer til omkring tyverne. Ørsøe senior fratrådte på grund af uregelmæssighed i kassebeholdningen. Det var nemlig sådan, at mesteren foruden at være leder af afdelingen skulle være bogholder(18) og kasserer(19). Når et parti cigarer på 20.000 var færdigsorteret, blev beløbet udbetalt af mesteren med det samme. Siden måtte mesteren så gøre regnskab. Et nyt parti cigarer blev så udleveret af samme størrelse. Disse kunne nemt være 3 måneder gamle. Ofte stod der op til 150 kasser med 4-5 tusinde cigarer i hver på rålageret(20).

Efter Ørsøe kom I.G. Andersen, også fra cigarmagerafdelingen. Han var en slags undermester under Caspersen. Heller ikke han havde lært professionen (at sortere cigarer). Der må dog på

En cigarsorterer vælger cigarer ud.

et tidligere tidspunkt have været nogen, som kunne sætte dem ind i mysteriet. Formodentlig har det været impulser udefra i form af tilrejsende svende. Da vort sorterersystem var "bremer-systemet", er det nærliggende at antage, at påvirkningen er kommet sydfra. På et bestemt tidspunkt var der nemlig en "medaljesorterer", og det kunne se ud, som om han rejste en del mere end vi andre.

Andersen blev min første læremester. Denne arbejdssomme og nøje-regnende mand øvede en god indflydelse på vi 16 drenge, som ikke altid var lette at styre. Han satte pris på at gøre dygtige mennesker af os. Da mange af lærlingene var fra fattige hjem og dårligt påklædte, aftalte han med en skrædder at sy tøj til dem. Hver uge tilbageholdt han så to kr. af deres løn. Han satte en ære i, at hans lærlinge var pænt påklædte. Sortererne var i øvrigt ikke særligt populære, fordi de gik med flip, havde to frakker og bar paraply.

Vi fik som lærlinge først 3 måneders undervisning i, hvorledes en kasse til cigarer skulle udstyres. Derefter tog den almindelige oplæring i sortering sin begyndelse.

Caspersen kunne aldrig glemme, at Andersen, vor mester, engang havde været underlagt ham. Han kunne finde på som en overordnet at gå hans afdeling igennem og se, om alt nu også var, som det skulle være. Når han derefter fremsatte sine klager over noget, som han syntes skulle påtales, stillede Andersen skarpt op imod ham. Han lod Caspersen vide, at han nok skulle lede afdelingen uden hans hjælp, og frabad sig hans nærværelse. Dette havde til følge, at de i flere måneder hverken så eller hilste på hinanden.

Imidlertid var det jo nødvendigt, at der var kontakt mellem de to afdelinger. Dels måtte Andersen jo vide hvormange cigarer, der blev produceret, dels hvilke mærker, der blev produceret. Det var nødvendigt, for at han kunne have kassemateriale(21) og deres udstyr parat. Alt formede sig udmærket for Andersen, han havde en ældre betroet arbejdsmand, Niels. Niels skulle

hver dag aflevere de cigarer, der var gået itu under forarbejdet. Han blev pålagt at holde øjne og ører åbne for, hvad der blev lavet hos cigarmagerne. Denne kontrol og alle de oplysninger, Niels kunne pumpe ud af undermesteren, blev nøjagtigt overleveret mesteren. Han traf så sine forholdsregler og havde til stor forbavselse for Caspersen altid tingene i orden.

I denne periode indtraf også de nye toldforhøjelser(22), som gjorde, at hver mand måtte gøre det yderste for at tilfredsstille efterspørgslen. Mange cigarmagere, som havde fært af de gode tider, benyttede sig af lejligheden til at se sig om (23). Det var ikke altid de bedste cigarmagere, der kom tilrejsende, og mange havde jo været her før. Når de stod foran Caspersen for at søge arbejde, hændte det tit, at han på sit bløde fynske sagde: "Næ, næ, Dem kender jeg". Så måtte de gå med uforrettet sag. Værre blev det, da ganske unge og ordentlige mennesker søgte ham og fik til svar: "Næ, næ, Dem kender jeg ikke". Flere cigarer skulle jo skaffes, og der var derfor ingen anden udvej end at tage en stor portion lærlinge ind.

NOTER.

(1) Karduseriet er der, hvor man pakker røgtobakken. Røgtobakken ryger man i piber.

(2) I spinderiet fremstillede man skrå. Først tog strippepigerne ribberne ud af tobaksbladene. Så blev tobakken sovset, det vil sige dyppet i eller oversprøjtet med smagsstoffer. Gulvpigerne lagde så tobakken ud på et spindebord og penslede bordet. Spinderen rullede skråen op med et fladt stykke metal med håndtag. Bordene var ca. 5 meter lange. Der var et hjul for enden, så al tobakken kunne følge med. Skråen blev så vundet op på hjulet. Oprindeligt var det en dreng, der trak maskinen, der kørte hjulet rundt. Drengen sad på en slags cykel og trådte pedalerne.

(3) En mester er en håndværker, som har næringsbrev på sit fag, og som har vist, at han er dygtig til sit fag. Tidligere skulle en håndværker have arbejdet en tid som svend, før han kunne blive mester. En svend er en faglært arbejder, især medhjælper hos en håndværksmester. Fordi det var svært at få arbejde på samme sted, vandrede svende ofte fra by til by og fra land til land. Sådanne vandrende svende kaldtes navere. Når de kom til en by, søgte de arbejde der. Når der ikke var mere arbejde, vandrede de videre. De sov i lader og på sven-dehjem. Da kapitalismen og industrien udviklede sig, brugte man mere og mere ufaglært arbejdskraft. Svendene blev den del af arbejderklassen, som først oprettede fagforeninger. For at blive svend skal man først have været lærling. Læretiden for at blive cigarmagersvend var 4 år. Ved læretidens begyndelse oprettes en kontrakt, hvor arbejdsgiveren påtager sig at beskæftige og oplære en ung mand eller kvinde i et vist fag i et tidsrum, der er fastsat i forvejen. I det tidsrum er lærlingen forpligtiget til at arbejde i arbejdsgiverens tjeneste.

(4) Før 1897 arbejdede alle cigarmagere hjemme. Der var ikke plads til dem på fabrikken. Cigarer er ren tobak uden smagsstoffer. Man opnår smagen ved at blande forskellige tobakker sammen. Yderst sad dæksbladet. Det skulle være fra Sumatra. Under dæksbladet sad ombladet, som skulle være fra Java. Inderst sad indlægget, som skulle være fra Brasilien eller Havana. Indlæg og omblad lavede man først. Det kaldes en vik-

kel. Al anden tobak tilsættes smagsstoffer. Røgcigarer, som var lavet af røgtobak, fik cigarmagerne til sig selv.

(5) Cohn og Kjær var et andet tobaksfirma.

(6) Cigarillosmagerne var kvinder. De havde kun et års læretid. Lønnen var mindre end cigarmagerens. Cigarillos er små cigarer uden spids og med vægt under 3,5 gram.

(7) Strippedrengen skulle fjerne hovedribberne fra tobaksbladene.

(8) Caspersen syntes, cigarmageren arbejdede for lidt til at forsørge hele familien. Nå han så skældte cigarmageren lidt ud, arbejdede han mere og tjente på den måde flere penge hjem til familien.

(9) Den "blå mandag" var oprindeligt den sidste, festbetonede dag i fasten. Alteret var dækket med blå klæde. Nu har det betydningen dagen derpå. At man ikke er på "toppen".

(10) Pakboden var det sted, hvor råtabakken blev udleveret.

(11) En pægl var et ældre dansk mål for flydende varer. En pægl var det samme som 0,2415 liter = ca $\frac{1}{4}$ liter.

(12) På grund af de dårlige sociale forhold var drikkeriet meget udbredt. Det var almindeligt, at arbejderne havde brændevin med på arbejdet.

(13) Det daglige udkomme er, hvad der er tilstrækkeligt til at sikre livets ophold.

(14) Den gamle etatsråd var Frederik Christian Obel.

(15) Fotografier blev dengang retoucheret. Det var især portrætter, der blev tegnet op for at forskønne billedet.

(16) Akkord er det samme som stykløn. Det er løn beregnet efter, hvor meget man producerer.

(17) Her tænkes på DsF, De samvirkende Fagforbund.

(18) En bogholder skal føre bog over indtægter og udgifter, formue og gæld.

(19) En kasserer forestår eller har ansvaret for en kasse.

(20) Rålageret var de cigarer, cerutter og cigarillos, der ikke var sorteret. De lå på rammer, som bestod af sider, bund og bagvæg, men ingen forvæg.

(21) Kassemateriale: Sortererne sorterede ikke bare cigarerne, men pakkede dem også i kasser. Kasserne bestod af to sider, to ender, bund og låg. Der kunne være 100 i hver kasse. Sorteren fik en kasse uden bund. Cigarerne var fugtige og skulle

presses ned i kassen. Først lagde man de midterste lag i. Så vendte man kassen og åbnede låget. Så lagde man de pæneste cigarer i. Derefter lukkede man låget og vendte kassen om. Så lagde man de nederste cigarer i. De ragede $\frac{1}{2}$ cm. ovenud af kassen. Til sidst lagde man bunden ovenpå og pressede og tørrede kassen. Derfor skulle sorterafdelingen have passende kasser parat til de cigarer, der kom.

(22) Grunden til, at staten forhøjede tolden, var at beskytte den danske produktion mod udenlandsk konkurrence. I 1908 og 1924 forhøjede man tolden. Når der var lagt mere told på udenlandske varer, blev de dyrere. Derfor solgte C.W.Obel pludselig meget mere tobak.

(23) Cigarmagerne kunne roligt vandre rundt i landet og se sig om og tage arbejde andre steder, for der var arbejde nok, og de var sikre på at få deres arbejde på C.W.Obel tilbage.

SPØRGSMÅL.

HVOR GAMMEL VAR N.P.CHRISTENSEN, DA HAN BEGYNDTE AT ARBEJDE?

HVORFOR TROR DU, HAN BLEV SENDT I ARBEJDE SÅ TIDLIGT?

MÅ BØRN ARBEJDE I INDUSTRIEN I DAG?

ARBEJDEDE OSCAR CHRISTENSEN OGSÅ SOM BARN?

ARBEJDEDE HAN UNDER DE SAMME FORHOLD SOM BEDSTEFADEREN? NÆVN

FORSKELLENE!

HVORFOR BLEV OSCAR SAT TIL AT ARBEJDE?

HVILKEN INDSTILLING HAVDE HAN TIL ARBEJDET?

HVORFOR SKULLE CIGARMAGERNE ARBEJDE HJEMME?

HVILKE FORDELE OG ULEMPER VAR DER VED HJEMMEARBEJDET?

HVILKE FORSKELLE VAR DER PÅ MÆNDS OG KVINDERS ARBEJDE DENGANG?

HVILKE FORSKELLE VAR DER PÅ MÆNDS OG KVINDERS LØNFORHOLD?

ER DER OGSÅ FORSKELLE I DAG?

HVORDAN HAR FORHOLDENE ÆNDRET SIG?

HVORFOR HAVDE CIGARMAGERNE ET ALARMSYSTEM?

HVORFOR DRAK ARBEJDERNE SÅ MEGET?

BESTEMTE OSCAR SELV, HVAD HAN SKULLE VÆRE?

HVORFOR VILLE HAN GERNE VÆRE FOTOGRAF?

HVORFOR BLEV HAN DET IKKE?

HVILKE MULIGHEDER HAR MAN I DAG FOR AT VÆLGE ERHVERV?

HVILKE FORSKELLE VAR DER PÅ CIGARSORTERERNES FORHOLD OG DE U-
FAGLÆRTE ARBEJDERES FORHOLD?

ET ARBEJDERBARN'S OPVÆKST I NØRRESUNDBY.

Eleonora Kristine Andersen, født 1905.

Som ung har jeg arbejdet som bager. Jeg har arbejdet ved alt husligt arbejde i pæne hjem samt på hospital og plejehjem, indtil jeg fik en sygdomsperiode og som 68-årig fik min pension.

Jeg er født 4. marts 1905 i Nørresundby, og flyttede til København i 1936.

Mine forældre er begge af landboslægt. Far er født 13. maj 1868 i Biersted. Han var gårdmandssøn. Mors forældre havde et husmandsbrug, først i Vokslev ved Nibe, hvor mor blev født 26. oktober 1866. Senere flyttede de til Gl. Hasseris, hvor mor gik i skole. Mor har fortalt, at hendes mor holdt en slags forskole for børn i 5 års alderen. Det har undret mig, fordi hun var en fattig husmandskone. Mens hun sad og kartede uld, lærte hun børnene at stave og læse. Mor måtte ikke være den dårligste. Hun har fortalt, at boghandler Viggo Madsen og hans søster var hendes skolekammerater.

Mor læste meget og var meget teaterinteresseret. Hun var et levende menneske trods en fattig tilværelse. Hun havde tjenestepladser hos gårdmænd i Hasseris og tjente i Aalborg en overgang.

Mor og far blev så gift og boede i en ejendom i nærheden af Budolfi Kirke. Far havde solgt sin landejendom og købte en anden med 8 lejligheder.

En tid kørte han rundt i Aalborg med hest og vogn og solgte lervarer. Også fisk har han handlet med. Han ville være i kontakt med mennesker, men skævt gik det. Snart solgte han huset, og vi købte et mindre i Bakkelygade i Nørresundby, mit fødested. Han blev havnearbejder, og det var hårdt den gang.

Nu vil jeg forsøge at trække nogle erindringer frem fra min barndom og første ungdomsår.

Vi har altid kun boet i en lille 2-værelses lejlighed. Vi var en familie på 2 voksne og 3-4 børn. Far solgte huset ret hurtigt og vi flyttede meget ofte, men har aldrig skyldt husleje. Selv den fattigste satte en ære i at svare hver sit, ellers var det fattiggården.

Spædbørnsdødeligheden var jo stor, og det mærkedes også i familien, idet 7 af 15 børn døde som spæde. Det var som regel noget gammelt, vi boede i. Bohavet var meget enkelt. Der var en simpel tremmestol til hver person, et lille spisebord ikke en sofa eller polstret stol, ingen gulvtæppe. Når far kom hjem og havde spist til middag, tog han en lille middagslur liggende på det hårde gulv et lille kvarter, inden han gik til havnen. Huslejen var sådan noget som 8 kr. pr. måned. Vi boede en tid lige overfor fattiggården på Lindholmsvej, senere på Fuglsangsvej, endelig helt ude på Engvejen. Den var dengang næsten en ødemark og blev også kaldt Sibirien. Da var jeg 6 år. Det blev vort blivende sted, til mor flyttede til aldersrenteboligen, vistnok i 1940.

Det var ret spændende. Lejligheden var på 2 værelser, og der var 2 andre lejligheder i huset. Værten boede i dem begge. Han var skipper og sejlede til de nordiske lande og i Limfjorden. Der var mange børn, og vi var fire. Mange ting husker jeg, både muntre og triste. Dengang gik Limfjorden næsten helt op til Engvejen, men så blev der jo fyldt op, og i lange tider lå der en muddermaskine og arbejdede ude i fjorden. Efterhånden som det skred frem, kan jeg huske, vi gik på den gyngende grund, der slog revner. Senere skød der haver op, og havnen blev også udvidet. Jovist, der skete noget. Vi havde dejligt badevand og kunne boltre os. Der var også den dejlige engstrækning på den anden side af syrefabrikken, som dog kunne afgive en fæl dunst.

Alt dette, tror jeg, bødede på vor ikke alt for gode kost. Det gjaldt ikke værten, som sad godt i det. Vi måtte nøjes med duften af det friske franskbrød, der bagtes. Mor hentede tørt brød hos en flink bager i Vestergade, hvor hun så gjorde lidt husarbejde. Det var rundstykker og gammelt wienerbrød, som vi op-

blødte i kaffe og godt med sukker, som dengang var billigt. Fars løn var ikke stor, og af og til måtte han også sammen med kammeraterne have en lille sort til at varme sig på.

Desværre kunne økonomien ikke holde til det. Sulten blev da holdt fra dørene, men kosten var jo elendig vitaminmæssigt set. Mange gange har jeg hørt lyden af smørknivens evindelige skrabben på skålens bund. Far skulle lige have det sidste på sin mad, og så fik vi nogle franskbrødsstykker i kaffe.

Hvad skulle mor gøre? Trods alt holdt vi humøret godt. Vi kunne glæde os over de små ting, som når mor havde været på lidt arbejde, og kom hjem med gamle ugeblade og af og til noget aflagt legetøj. Mest glad var vi, når vi fik aflagt tøj, så vi var rigtig pænt klædt på i skolen.

Far sørgede for at købe eller leje en køkkenhave og dyrkede nogle kartofler og grøntsager. Nogle få høns havde vi også.

Der skulle altid ske noget spændende, og pludselig fik han den ide at leje et hestekøretøj af en vognmand, han var i familie med. Det har nok været gratis. Det var en stor charabanc(1) med 2 heste. Så inviterede han skipperfamilien med deres Københavnerfremmede og alle vi andre. Stuvende fyldt kørte ekvipagen(2) til Svenstrup eller Lundby Krat. Så var der fest. Men jeg har også vågnet op kl. 12 om natten og set mor med røde forgrædte øjne sidde og stoppe strømper med uldgarn. Det var garn, vi trævlede op af gamle strømpeskafter, og det var krøllet og knudret. Et vindsel(3) stoppegarn kendte vi ikke til.

Det piner også et barn, når værtinden stod og købte ind af dejlige uldvarer, når uldkræmmeren(4) kom med sin store sæk på ryggen fra Herningegnen. Det var ikke småting, han solgte til skipperen, for der var sønner med på søen. Men værtinden kom med bemærkninger som: "De skal ikke gå ind til konen ved siden af, for hun har ingen penge". Det var også sandt. Jeg har set mor stå og føle på det fine tøj og beundre det uden at være misundelig.

Tydeligt husker jeg, at far fortalte om en mand, der hed Stau-ning(5). Han sagde, at nu vil det blive en god tid for arbejderne. Men jeg husker også, at han med vemod havde hørt om en kul-kran. Den kunne løfte så store mængder, at havnearbejderne vil-le blive arbejdsløse. De bar jo kulsækkene på deres ryg.

Så var en mand også både træt og svedig, og hvad havde vi i spi-sekammeret at lække os på, ikke øl, sodavand endsige mælk. Nej, jeg glemmer ikke en gang, far satte krukken med den sure rødbe-desaft til munden og drak og drak. Det er ting, man husker.

Det hændte, far var på arbejde helt ude i Lindholm på Andelsce-mentfabrikken, når der var kommet en damper ind. Det var en lang vej at gå frem og tilbage. Der var ingen cykler eller biler dengang. Min bror og jeg var undertiden ude med kaffe og brød, når han skulle arbejde over.

Når far var veloplagt, var han meget underholdende og fortalte om livet på landet, som han stadig holdt af. Han fortalte om avisens nyheder om Sabroe(6), der omkom ved togkatastrofen. Ti-tanics(7) undergang. Vi levede med. Mor kunne også fortælle me-get om sagn og overtro.

Når far kom fra arbejde, smed han arbejdstøjet, der som regel var sort af kul eller grønt af foderkager eller hvidt af cement. Han vaskede sig ved en pumpe i gården eller i en balje i køkke-net. Der var ikke indlagt vand. Så kom han i noget dagligt tøj, men om søndagen var far pyntet i et pænt sæt blå tøj og stiv bowlerhat, som enhver arbejder klædte sig. Mor og far havde ik-ke noget særligt nattøj bortset fra en nattrøje mor havde. Vi børn havde noget så sjovt som aflagte hvide barbertrøjer en o-vergang. Mor kom nemlig hos en familie i Aalborg, hvor hun som ung havde tjent, og der var en søn, som var barber. Derfra fik vi de aflagte jakker. Der var lommer og mægtige lange ærmer, og vi var nærmest stolte af det natkostume.

Men vi havde tandpine sommertider om natten, og det var en jam-mer. Var det helt galt - tænk, så tog vi en slurk af den lille

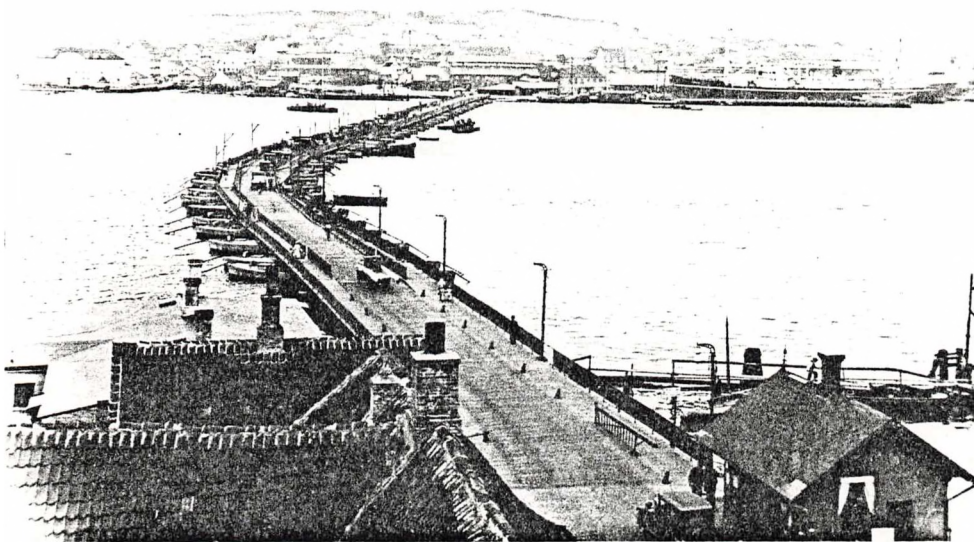
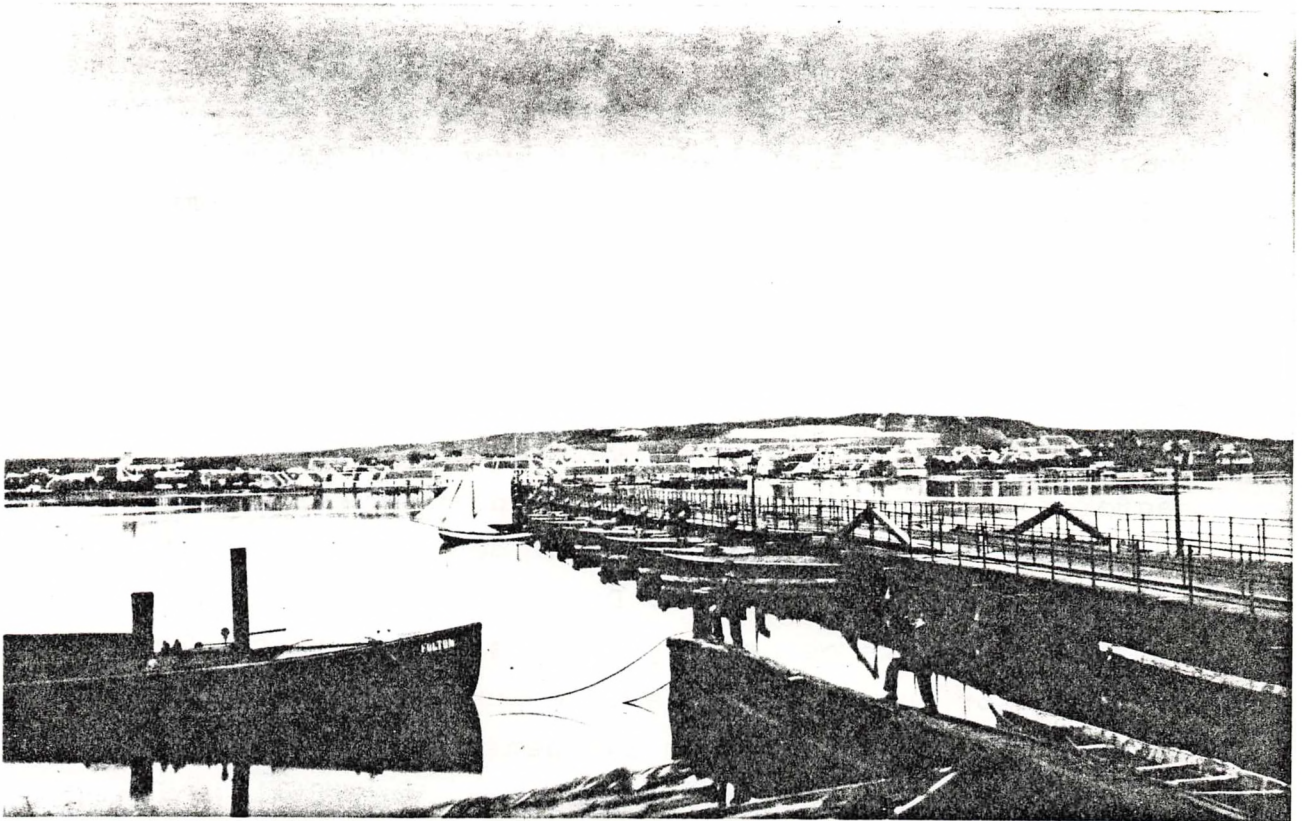
flaske brændevin, far havde. Der var råd til en pægl om ugen. Vi holdt slurken et øjeblik inde ved den dårlige tand, derefter ud i vasken. Dråberne var ikke så dyre dengang. Det bedøvede en stund. Jeg mindes ikke, jeg har haft en ordentlig tand i munden. Det var sikkert engelsk syge. Tillige var jeg i hele min barndom plaget af åbne kirtelsår i hovedbunden og på halsen, og konstant gik jeg med et bind om hovedet. Vi søgte ikke læge. Det var ikke lovbefalet, at man skulle være i sygekasse(8), så det var de gamle husråd dengang. Hun vokser fra det, sagde man og det har også slået til. I dag er jeg 75 og klager ikke.

Min far døde i året 1917 48 år gammel. Mor var alene tilbage med 2 ukonfirmerede børn, og min søster var 15. Det blev en kamp for tilværelsen. Mor vaskede for folk, pudsede kakkelovne og alt det grove fik hun. Men af og til var hun hos en af de pæne gæstgivere, som der var en del af i byen. Så vaskede hun glas af. Jeg husker engang til en grundlovsfest på Skansen, da hun var i Skanseparvillonen. Gæstgiver Clausen var vært, og mor var ansat som opvaskedame. Min bror og jeg var anbragt ved et lille bord bag i salen og blev trakteret med en sodavand. Oven i købet fik vi lov at gå op i udsigtstårnet og nyde den fine udsigt. Der var solistoptræden i salen, så det var en fest. Mor stod desværre i køkkenet.

Min søster på 15 år var forlængst ude at tjene. Hun havde før sin konfirmation haft byplads på Centralvaskeriet i Skolegade. Hun gik med en stor kurv med de fine nystrøgne skjorter. Lørdag kunne klokken blive 11 om aftenen, når hun bragte de sidste ud. Sommetider skulle hun helt ud i Enighedslund i Aalborg til kapelmester Søren Jensen. Min bror begyndte allerede at arbejde for fremmede, da han var 10 år. Til 1. maj kom han ud som hyrdedreng. Det kostede også nogle tårer, men far sagde, at det var skik. De skulle ud at tjene. Til efteråret kom han tilbage til byen og sin gode skole, men det kneb med at følge med i undervisningen, for om vinteren havde han en byplads.

Også jeg havde et job og gik med aviser hver dag. Det var ca. 70 stk. Jeg gik op ad alle de stejle gader op mod Skansebakken.

Pontonbroen, 1865-1933, set fra Aalborg. (Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune).

Jeg tjente da til hjælp til mit konfirmationstøj. Vi satte en ære i at klare dagen og vejen selv. Vi følte, at der var mange gode og bedrestillede mennesker i byen, som rakte den fattige befolkning en hjælpende hånd. Det var vi også taknemmelige for.

Til jul fik mor f.eks. en pakke, som hun hentede hos manufakturhandler Bang. Den indeholdt altid noget godt og nyttigt, som regel et stykke undertøj til hvert medlem i familien. Men det, vi børn glædede os mest til, var dog den årlige julegave fra sagfører Teisen. Det var et eller andet stykke legetøj. Hvad mon vi får fra Teisen til jul, var det store spørgsmål mange uger før dagen og juleaften. Det var igen et lyspunkt, at mor 3. juledag sendte os pænt pyntet afsted op til fru Teisen for at takke for julegaven. Vi skulle bukke og neje pænt og hilse fra mor og sige tak. Vi kom igennem disse år, til vi var voksne, ved fælles indsats og mors økonomiske evne. Tillige fik vi da også hvert år en kærkommen julepakke med fødevarer gennem sygekassens kontor.

Far var træt, når han kom fra arbejde, så han læste avisen, som vi delte med naboen. Vi havde et spil kort mest til kortkunster, som far viste os mange gange. Vi havde ludospil og gættede rebus. Mor fulgte med i avisromanen, som tit var lødig. Den var et vældigt spændende kontaktemne, når nabokoner var sammen. Sommeraftener legede børnene til langt ud på aftenen. Engvejen var næsten ubefærdet og var egnet til boldspil og tagfat og mange andre lege. Vi brugte en gammel blikspand som gærde til en slags cricket.

Om søndagen lavede mor en ekstra middag med kød og godt med sovs og kartofler. Vi fik altid 2 retter. Det var ofte øllebrød uden mælk og fløde. Børnene blev pyntet, og hvis far var i humør, gik han en eftermiddagstur med os. Vi gik for det meste til Aalborg. Den gamle pontonbro(9) var jo morsom, og den er der nok berettet meget om. Adskillige hatte er røget i Limfjorden.

Julen i mit hjem var ret hyggelig. Mor gjorde, hvad hun kunne,

Det, vi børn glædede os mest til, var den årlige julegave fra sagfører Teisen.

og der var altid en lille gave fra hende. Hun sparede lidt sammen i foreningen "Julens Glæde".

Da vi boede på Lindholmsvej i den ejendom, der senere blev kaldt rottehullet, havde vi børn det rart. Far syntes, der hele tiden skulle ske noget. Han kendte en gammel mand, der spillede violin, og han blev indbudt en dag i julen. Børnene fra nabohuset blev også bedt. Jeg husker, at Peder Juels døtre var med. Det var dejlige mennesker, denne familie. Vort juletræ nåede til loftet og var pyntet med julestads fra havnearbejdernes juletræ, der holdtes på Afholdshjemmet. Det var en stor begivenhed.

Da vi flyttede til Engvejen, havde vi lang vej, og vi spadserede dengang. Vi måtte klæde os i tykt overtøj og tage træsko på. Jeg ejede et par fine laksko, som jeg havde fået af en købmand, mor handlede hos. De var brugt i forvejen. Vort fodtøj blev pakket ind, og hos gæstgiver Madsen på Torvet skiftede vi. Dette juletræ glemmer jeg aldrig. De voksne var i fineste puds og snakkede med arbejdskammeraterne. Mor havde sin pæne sorte kjole på, som var hendes brudekjole. Først mange år senere kunne vi forære hende en ny. Ellers gik hun også i aflagt tøj.

I en pause efter vi havde sunget julesalmer og sange, sad vi til bords i restauranten og fik en sodavand. Godteposer havde vi fået. Juletræet blev plyndret, og pynten måtte vi tage med hjem. Engang var vi så heldige at få den store papengel, der hang i toppen. Den prydede vort barndoms juletræ i mange år. Mor var god til at danse, så hun tog sig af os.

Konfirmation blev også hos os en pæn højtidelighed. Min søster blev konfirmeret i 1916, og hun kørte til kirken i droske(lo). Det var under 1. verdenskrig.

1919 var det mig, der skulle ind i de voksnes rækker. Jeg spadserede til kirken. Mor var blevet enke i 1917. Mit konfirmationstøj var pænt, og jeg havde sparet lidt sammen ved at gå med aviser et års tid. Salmebogen var en meget fin een, som min sø-

ster havde fået som gave af boghandler Hartmann, hvor hun havde plads før sin konfirmation. Den var holdt pæn, så jeg lånte den. Vi havde selvfølgelig et par andre, vi brugte. Mor gik i kirke hver søndag eftermiddag. Der fandt hun lidt ro og trøst.

I mit hjem var der ikke altid lutter idyl. Mange småskænderier bliver der nemt, når pengene er små og undertiden ender et forkert sted.

Gaverne var ofte et telegram med en tokrone, ellers små nyttegaver som forklæder, lommetørklæder, hvide pyntekraver og andet. Smykker kendte vi ikke til. Gæster havde vi heller ikke, men mine store brødre, der tjente på landet, kom hjem, hvis de kunne få fri fra arbejdet. Der blev serveret flæskesteg, gul budning med rød sovs, som til juleaften. Når man var konfirmeret, begyndte tjenestetiden for børn, der ikke havde råd til at læse videre.

Min skoletid var 7 år og skolen havde 7 klasser. Jeg gik i Nørresundby kommuneskole. Jeg var da også nået gennem dem alle. Der var faglærere, klasselærere og en overlærer. Frk. Larsen, en myndig og dygtig dame, havde ord for at være streng. Der var frk. Hofmeyer, som børn holdt meget af, og gamle Ellers, som solgte to-øres sparemærker. Han var også en stor børneven.

Frk. Larsen blev min klasselærerinde i 2 år. Hun var nok det, man i dag ville kalde "rødstrømpe". En pudsig ting var, at hun røg store cigarer. I frikvarteret kunne vi unger se ind ad vinduerne til lærerværelset og stillede os op i forundring, når frk. Larsen spadserede frem og tilbage pulsende på cigaren.

Det kunne gå striks til dengang. Sådan noget som at skrive på vægge og døre straffedes med ris. Jeg har set en afklapsning. Vi havde en lærer, der havde den vane at hive drengene op i ørene. Dengang gik piger og drenge i samme skole. Gymnastiktimerne var mægtig spændende. Den lille lærer Rasmussen, også kaldet "Stumpen", var enestående, men han var mange drenges skræk. De første skoleår gik piger og drenge sammen til gymnastik. Senere

var Mathilde Jensen lærer for pigerne i de store klasser.

Når foråret nærmede sig, benyttede man de 4 ugentlige gymnastiktimer til udendørs aktivitet. Vi stillede op i række og begav os til Becks mark ovenfor Skansen. Der blev spillet langbold, fodbold og rundbold. Da vi kom i 6. klasse, fik vi en hockeystav i hånden og begyndte med dette spil, men det gik vist ikke rigtig som ønsket. Der blev for mange forslåede ankler.

Min skoletid faldt i krigsårene, så vi mærkede det på flere måder. Der var skolebespisning og mangel på mange ting. Vore skovture blev aflyst et par gange. Dog husker jeg en tur til Skørping og Rebild i 1913. Vi var jo en stor skole og alle klasser var med. Vi tog toget til Skørping. Med et orkester i spidsen vandrede vi den lange vej til Rebild Bakker. Det var den, der kaldtes Hulvejen. Sandskyerne drev op i luften i det varme vejr.

Alle var i fineste puds. Pigerne med stråhatte med lange flagrebånd ned af nakken, som var modén. Vi spiste medbragt mad og dertil fik vi hos Karen en sodavand. Dansen gik også trods varmen. Lærerne havde da også en festdag. Mathilde Jensen og Rydahl, de to unge charmerende lærere, dansede polka og mazurka til stor fryd for os.

Senere havde vi et par udflugter, der gik til Tolne Bakker.

Man fulgtes som regel op gennem klasserne med samme skolekammerater, en enkelt blev måske oversidder. Kontor-Leth var også en af mine klasselærere, og han havde indtil 4. klasse en datter i samme klasse. Hun begyndte derefter på realskolen, der dengang var betalings-skole.

Min skolevej var lang og ret øde. Der var marker og grøfter, men kun få huse. Sæbybanens spor gik over vejen. Man fortsatte hen imod Borgergade, forbi pottemager Hansens interessante værksted, hvor der altid var mægtig aktivitet. Der stod lange rækker med mange slags lervarer til tørring. Sønnerne var meget fine idrætsudøvere, husker jeg. Man drejede ad Fjordgade med maltgø-

rer(11) Jensens hus på venstre side. Der var min første plads som hushjælp, og det var et meget rart hjem. På modsatte side lå marskandiserbutikken. Den skulle min tante altid besøge, når hun kom ind fra landet. Hun skulle konsultere "Bratbjergmanden", der af og til var i byen og boede på afholdshotellet. Hun havde dårlige ben. Jeg gik fra Fjordgade gennem Søndergade til Torvet opad Tinghusgade forbi gæstgivergårdene, Niels Madsens lige ved Torvet og Schous gård i Tinghusgade, og den gamle arrestbygning, og så var jeg ved skolen, som stadig ligger der.

Der var også Thranes smedie med hesteskoning. Der opholdt vi os tit og kiggede på. De fleste skolebørn - piger - havde forklæde på, der dækkede kjolen, og mange brugte rigtig spidse træsko.

Efter 7. klasse forlod jeg som 14-årig skolen, og boede hjemme til jeg var 20 år, medens jeg havde plads i huset. Senere fik jeg logi i pladsen. Man anskaffede sig den obligatoriske kommode og rejste rundt med den. Selv i året 1936 fulgte den mig til København.

Nogen egentlig uddannelse har jeg ikke, men mange år arbejdede jeg i et hjemmebageri i Skrågade, Nørresundby. Dels i selve bageriet, dels i forretningen. Fru Jespersen lærte mig interesse for arbejdet, som dog var hårdt slid. Kager rørtes ved håndkraft den første tid, jeg var der. Senere fik hun en elektrisk røremaskine. Bageovnen var brændeovn, og man måtte selv kløve brændsel, fyre og rense ud hver dag, skrabe plader og gøre rent i bageriet samt gå ærind-er. Vi var kun fru og mig i bageriet samt en ung pige i forretningen.

Der var dog tid til læsning. Bøgerne hentede vi på biblioteket. Teaterforestillinger så vi også nu og dag.

Jeg har aldrig modtaget hjælp i form af penge. Min løn steg fra 8-10 kr. til 15 kr. månedligt i 1922.

Vi vaskede også storvask en gang om måneden. Vi brugte sæbelud, soda og vaskebræt.

Kosten var god, og jeg var tilfreds.

I året 1914 brød Den første Verdenskrig ud. Far levede dengang og havde havnearbejde og var i fagforening. Mine 3 voksne brødre var om foråret på session. Den ene blev kasseret på grund af en broksskade. De to andre blev infanterister i Aalborg og blev indkaldt før tiden, nemlig allerede i august ved krigens udbrud. Tjenestetiden varede vistnok i 2 år. Den var hård og spartansk - især hvad maden angik. Det hele rugbrød, soldaterne fik udleveret, kom de med under armen hjem til forældrene og afleverede og fik måske middagsmad i stedet.

Sommerferien kom, og som regel kom vi på landet et par uger. Det var gerne, når høsten var inde. En augustdag læste jeg i avisen de store bogstaver: "Krigen er i fuld gang", og med det samme udbrød jeg - nu vil jeg hjem!

Det indprenter sig i et barns bevidsthed. Alle krigsårene igennem blev vi mindet om den skæbne, der overgik de forskellige landets befolkning. Mor talte ofte om de stakkels belgiere(12). Trods alt havde vi det bedre.

Rationer(13) var der på alt, så godt som. Brændt korn blev brugt som kaffe. Jeg mindes, når vi havde fået rugkærne fra familien på landet og disse skulle brændes i en tyk gryde over komfurild. Det var en tortur at røre i den i lang tid. Det sved i øjne og hals. Det hændte, mor satte mig til at afløse hende.

Jeg vil fortælle lidt mere om fritiden og barndomssystemerne. Takket være min meget gode og trofaste barndoms- og skoleveninde fik jeg ikke nogen trist og grå barndomstid. Hun var opvokset hos sine bedsteforældre.

Vor genbo, der var slagtermester, havde sin bod på lørdagstorvet i Nørresundby. Det var, hvad jeg ville kalde et middelstands-hjem. Der var telefon og klaver, som man siger. De havde dagligstue med plydsmøbler og gulvtæppe. Spisestue, soveværelse og stort køkken samt værelser ovenpå havde de også. Der var også

mange voksne børn, der boede hjemme. Til huset var der stor frugthave med lysthus og en forhave med blomster.

Alle disse herligheder havde jeg adgang til sammen med min veninde. Gerda lærte at spille klaver, og mange søndage og aftener har jeg glædet mig i selskab med den musik- og sangglade familie. Mor vaskede for dem og fik af og til lidt kød og indmad med hjem. En gammel sofa fik mor mod at vaske en storvask. Denne sofa blev for mor et meget værdsat møbel og var sliddet værd.

Forårstiden begyndte med vor eksamen. Først kom den skriftlige sidst i marts. Lige efter kom så den mundtlige. I alt varede den en halv snes dage. Det nye skoleår begyndte først i april.

Soldepenge, ja det var en 25 øre til hele ugen. Men alene det, at vi var i det fine tøj, var en fornøjelse. Jeg var altid net i tøjet fra Lørups, hvor mor også arbejdede. Om foråret spillede vi meget bold, kugler og klink, hoppede i "Paradis" og sjippede. Vi gik også på stylter, legede sanglege, tagfat og skjul og mange flere lege. Vi var et sjak fra vejen, både drenge og piger. Småtteri som nipsenåle kunne man sidde i lang tid og nipse med. Det var et morsomt tidsfordriv.

Min et år yngre bror fik tiden til at gå med at rode på markerne for at finde ben, klude og gammelt jern. Han solgte det til Nikolaj Ringsholt i Søndergade for at tjene et par ører. En vinter erhvervede han sig et par gamle skøjter, en model som vi kaldte hælbrækkere.

Sommeren kom og med den badetiden. Der var ingen grænser for, hvor tit vi gik til stranden. I ferien badede vi flere gange daglig. Svømmebælter lavede vi ved at samle korkpropper ved stranden og sy to poser som vinger og fylde propperne i.

Svømmeundervisning i svømmetagene havde vi fået om vinteren på gulvet i gymnastiksalen, og nogle gange om sommeren kom vi med klassen på badeanstalten ved fjorden og fik undervisning. Nu kunne det rigtig gå løs, når vi havde bæltet. Gerda og jeg blev

habile svømmere. Der var rigtig godt med tang i vandet dengang, og den kunne være farlig at svømme ind i. Sommeren var så skøn på Engvejen, da vi var børn.

Efteråret kom og med det brændselsproblemet. Vi fik om sommeren et læs tørv fra familien på landet, eller rettere det var en del af en broders årsløn. Morsomt var det ikke, når man en dag kom hjem fra skole og stod foran en kæmpedyngge tørv, der var læsset af og smidt på den ene side af vejen. Det var mor og mig, der måtte holde for med indbæringen. Sommetider hjalp værtinden lidt. Jeg fik et stort forklæde på og et tørklæde på hovedet. Tørvene bar jeg i forklædet, mens mor stablede. Fru Christensen havde en kurv. Der var mange ture frem og tilbage, og som man så ud efter dette stykke arbejde. Sved, tørvesmuld blandedes i ansigt og øjne. Bagefter vankede der en kop kaffe som løn, men det var en selvfølge, at jeg hjalp til. Arbejdet foregik efter, at mor var blevet ene. Min søster havde plads, og min bror tjente på landet. Undertiden var tørvene nogle store løse klumper, som bare fyldte i skuret, men uden varmeevne. Mor var skuffet. De var jo betalt med en ung mands arbejdskraft. Det hændte også, at vi fik et læs, der var meget brændstof i. Så var tørvene hårde og små som briketter.

Vinteren stod for døren og vi fattige samlede også kul. Det var ved banelinjen, hvor tipvognene, som transporterede kul og brænder fra skibene ud til fabrikkerne kørte. Når dette stod på, gik vor vandring til sporene med en spand i hånden iført det gamle tøj, og hver gang et tipvognstog havde passeret, gik vi ud og samlede evt. spildte småstykker. Det kunne vare længe, inden spanden var blot halvfylt. Der sad altid en arbejdsmand oven på een af vognene, og så hændte det, han satte den lidt i slyng, så der spildtes lidt, eller han smed en klump ud. Der var et par andre familier, der også samlede kul. Livet dengang var hårdt for en enlig mor.

Julen har jeg skrevet lidt om, og nytåret gik man ind i uden fest og ballade. Man gik i kirke i helligdagene. Vort juletræ stod altid i mange uger. Ja, mere end en måned. Det stod i den

"fine stue", hvor der aldrig blev fyret. Den "fine stue" bestod af 2 klædeskabe, en puf og et lidt pænere bord, end det vi spiste ved. Til bordet hørte ligeså tre lidt pænere stole. Når nålene begyndte at drysse, tog jeg mig sammen og riggede det af.

Næste højtid, eller hvad man vil kalde det, var fastelavn. Så var der fest i byen. Jeg husker fastelavnsbåden med indsamling. Den var festlig pyntet, og så var der Thies, som vi kaldte ham, en ung malersvend. Han agerede vildmand ved en indsamling til velgørende formål. Han var sminket og løb med et langt tov, som børnene hev i, medens de løb med ham. Alle børnene råbte og sang: "Vildmand, vildmand kom igen!". Vi unger ville også gerne klædes ud. Drengene sværtede sig og vendte jakken og sådan noget. Jeg fik altid en billig maske, og mor var meget opfindsom og havde i årets løb samlet kulørte kaffeposer. Hun klippede dem i strimler og lavede sløjfer og duske og syede dem så på ærmer og skuldre af vore frakker. Min bror gik ud med raslebøssen, men jeg var for genert til det. Karnevaller blev afholdt forskellige steder - vist mest i foreninger. Som ung pige har jeg været til et par karnevaller.

Påsketiden gik stille og roligt. Mine voksne brødre havde måske en halv fridag fra landarbejdet og kom hjem med snavset vaske-tøj og sokker, som skulle stoppes. Om sommeren hændte det, at de kom på en cykel, som de havde sparet og spinket sammen til, og som de dog masede med den karbidlygte(14), når de mørke aftener nærmede sig.

I Nørresundby havde vi på den tid en trommeslager, der bragte os det sidste nyt. Såsom at et parti fisk var ankommet med skib eller en ladning frugt. Om en ulykke eller oversvømmelse eller om at stille til arbejde et eller andet sted. Det værste budskab var nu dengang, han meddelte nogle alvorlige sætninger under 1. verdenskrig. En overgang så det meget alvorligt ud for landet. Jeg husker tydeligt de sidste ord. Måske Danmark mobiliserer(15) i nat. Vi vidste jo, at på banegården, stod der i krigsårene flere lange togstammer parate til at transportere

soldater i, hvis katastrofen kom. Man var nok et barn dengang, men man var alligevel med i, hvad der foregik. Dusinus hed trommeslageren, og når mor hørte ham, sendte hun os ud for at høre hans nyheder. Han gik et par husrækker frem og trommede løs igen. Han var en meget populær person.

Når jeg ser et puslespil med mange brikker af forskellige størrelser og form, minder det mig om et andet puslespil, som min far og Jens Dahl var mestre i.

Når efteråret nærmede sig, blev familiens træsko samlet, og far gik så som regel en søndag når vejret var gråt og kedeligt op i Kongensgade til en lille kvistlejlighed, hvor Dahl boede. Han var ugift og noget op i årene. En lang række træsko stod på rad og ventede på at blive beslået. Dahl brugte små stumper af dejligt læder. Det var sikkert affald fra en fabrik. Hver stump blev vendt og drejet til den kom på plads og blev skåret nøjagtig til. Masser af små stifter blev brugt, og det var veløvede hammerslag, der lød. Når en trækosål var færdig, var de mange flikker glatte og fine som en hel ny sål. Duften af læder var skøn. Min bror og jeg tilbragte det meste af dagen der. Jens Dahl og far styrkede sig ind imellem med en lille sort kaffe (16). Den var da også velfortjent.

Vi havde en eller to ture ud på landet for at besøge fars familie i Biersted. Han havde 6 søskende, der drev gårde eller husmandsbrug.

At køre med privatbanen dengang og især i krigsårene var besværligt. Lang vej havde vi at gå fra yderste ende af Engvejen og til stationen i Lindholm. Det var en evig venten på toget, som altid var forsinket. Spændende var det, når det endelig kørte frem, for undertiden var det kreaturvogne, og vort humør dalede. Uf, vi skal i grisevogn, var vort udbrud. Ind steg vi og satte os på nogle lange træbænke uden rygstød. Det var halvmørkt, idet der kun var de små firkanter, som man ser hestene stikker hovedet ud af, når de transporteres. Til vejs ende nåede vi efter mere end een times kørsel. Vi nåede også altid at besøge

det meste af familien.

Der var en faster og onkel, som var barnløse. De havde taget en let evnesvag ung pige i huset som billig arbejdskraft. Hun var stor og stærk. Når jeg boede der i min ferie, det skete heldigvis kun et par gange, blev jeg om natten lagt ind i en mørk alkove sammen med pigen. Tapetdøren blev lukket i, og vi lå der i hver sin ende i den smalle alkove. "Kan du høre musene i hallen", sagde hun til mig. Jeg blev hundeangst og vågnede derfor midt om natten. Jeg, som var det, man kalder natteblind, fægtede med armene og ville ud.

En anden årlig tur gik til Vokslev til moster Maren. Der var noget med billigbilletter i sommerferien, og det var gerne den sidste søndag, vi kom af sted. Vi havde altid besvær med at finde ud af Nibe by til Vokslevvejen. Når vi kunne se Vokslev kirke, syntes vi, at vejen var uendelig lang, men vi lærte at trave.

NOTER.

- (1) En charabanc var et hestekøretøj med sidebænke og højt kuskesæde.
- (2) En ekvipage er et fint udstyret køretøj.
- (3) Et vindsel var et nøgle garn.
- (4) Uldkræmmeren rejste rundt og solgte uldgarn og færdigvarer af uld.
- (5) Stauning (1873-1942) var en socialdemokratisk folketingsmand fra 1906-1942. 1924-26 og 1929-42 var han statsminister. Han forestod omdannelsen af Socialdemokratiet fra at være et arbejderparti til at være et bredt folkeparti.
- (6) Peter Sabroe var en dansk socialdemokratisk journalist ved "Demokraten", Århus efter 1887. Han var socialdemokratisk folketingsmand 1901-13. Han arbejdede for at komme samfundets nødstedte, især børnene, til hjælp. Han blev dræbt ved en jernbaneulykke ved Bramminge i 1913.
- (7) Titanic var en engelsk kæmpedamper. Den var bygget med dobbelt bund, så man påstod, at den ikke kunne synke. Allerede på dens første rejse stødte den imidlertid på et isbjerg og sank. En masse mennesker omkom, nemlig 1635, og kun 705 blev reddet af et tililende skib. Det skete 15-4-1912.
- (8) Sygekasse: Syge- eller hjælpe-kasser eksisterede meget tidligt i Danmark. I 1892 blev sygekasserne imidlertid statsanerkendte og fik dermed ret til statstilskud.
- (9) Pontonbroen var en bro, der bestod af en række tætliggende både, hvorpå brobanen hvilede. Det var altså en flydende bro.
- (10) En droske var en hyrevogn.
- (11) En maltgører fremstillede malt til ølbrygning af byg. Først lagde han byggen i blød i 3-4 dage. Derefter blev den lagt på maltloftet. Her blev den kastet med skovle, indtil den spirede. Så blev den kastet igen og tørret.
- (12) Belgierne blev inddraget i 1. Verdenskrig af tyskerne. Det var 1914-18. En del af den store krig udspillede sig i Belgien. Landet blev meget ødelagt.
- (13) Rationeringer: Der var for lidt mad, så regeringen udstedte rationeringsmærker, så varerne kunne fordeles retfærdigt. For eksempel skulle man have sukkermærker for at købe sukker.

(14) I karbidlygter blandede man karbid og vand. Det dannede gas, som brændte og fik lygten til at lyse. Karbid er en forbindelse, hvori bl. a. indgår kulstof.

(15) At mobilisere er at gøre hæren og flåden klar til krig.

(16) En lille sort kaffe er kaffe med snaps i.

SPØRGSMÅL.

HVORDAN VAR MADEN, FAMILIEN FIK?

HVILKEN INDFLYDELSE PÅ MADEN HAVDE DET, AT FADEREN DRAK MED
KAMMERATERNE?

HVORDAN FIK BØRNENE LEGETØJ?

HVORDAN HØRTE FORTÆLLEREN OM, HVAD DER SKETE UDE I VERDEN?

HVORFOR VAR FADEREN KED AF AT HØRE OM KULKRANEN?

HVORDAN STILLER ARBEJDERNE SIG I DAG TIL NYE MASKINER?

HVILKE FORDELE OG ULEMPER ER DER VED MASKINER FOR ARBEJDERE?

HVAD GJORDE FAMILIEN, NÅR BØRNENE HAVDE TANDPINE?

HVORFOR GIK DE IKKE TIL TANDLÆGE?

HVORFOR HAR BØRN I DAG IKKE SÅ DÅRLIGE TENDER?

HVORDAN KLAREDE MODEREN AT VÆRE ALENE MED BØRNENE, DA FADEREN
DØDE?

HVOR GAMLE VAR BØRNENE, NÅR DE KOM UD AT TJENE?

HVORDAN GIK DET MED AT PASSE SKOLEN, NÅR BØRNENE VAR UDE AT
TJENE?

HVORDAN ER DET I DAG MED BØRN OG ARBEJDE?

HVORDAN VAR JULEN FOR FAMILIEN DENGANG?

HVILKE FORSKELLE ER DER PÅ FORTÆLLERENS KONFIRMATION OG DIN
EGEN?

HVORDAN MÆRKEDE FORTÆLLEREN, AT DER VAR KRIG?

HVORDAN VARMEDE DE HUSET OP?

EN ARBEJDSMANDS LIV.

L.V.F., født 1907.

Jeg er født den 17. oktober 1907 i Svendborg. Min far var former(1) Christian Frederik Frandsen. Min mor hed Ane Kristine Hansen. Vi var 6 drenge og 2 piger, og vi boede i en to-værelses lejlighed. Der var ikke altid mad nok. Jeg var fire år, da min far døde. På det tidspunkt var min ældste bror marinesoldat efter at have læst til maskinmester. En var blevet støbemester (2). 2 drenge var ude at sejle, den ene gik ned på vej fra Esbjerg til England.

Mor gjorde alt for at holde sammen på resten af børnene, to piger og mig og en yngre broder. Hun kom i arbejde på tobaksfabrikken i Svendborg. Hun har vel været i en alder, hvor hun gerne ville have en ven. Det kunne den store pige og mors søster ikke tåle. Vi mærkede rigtig fattigdommen. Den mindste søster og jeg blev sendt hen på et hotel. I køkkenet fik vi så en gang imellem en spand mad med hjem.

Men mors søster var ond, og hun sørgede for, at den yngste pige kom på pigehjem. Hun var vel 9 år. Vi to mindste brødre blev en dag hentet, mens mor var på arbejde. Børneværnet anbragte os så på Svendborg Fattiggård i ca. 14 dage mellem forskellige mennesker. Blandt andet var der en kvinde, som den gang var lukket inde der. De sagde, hun var sindsyg.

Så en dag i 1914 kom der en dame fra Aalborg og hentede min bror og mig. Vi blev så drenge på Aalborg Dreng hjem. Her hed forstanderen Toftegaard. Damen, der hentede os, var hans hustru, som vi skulle kalde plejemor. Det var jo nok ikke det værste hjem i den tid. Vi var 35 drenge fra 4 til 15 år. Vi var nærmest afsondret fra andre børn bortset fra skolegangen på Ryesgades skole. Der var den gang ikke noget, der hed lommepenge. Vores eneste fornøjelse var, når forstanderen tiggede en biografur til os drenge. Somme tider var vi også en tur på Skovbakken til fugleskydning. Der var jo fest dengang. Så var vi

inde at se Labri, og vi fik karruseltur Ellers havde vi en græsmark, hvor vi spillede fodbold, når vi ikke skulle gøre rent på hjemmet. Grunden derude ser omtrent ud, som da jeg var barn. Jeg kom der aldrig mere efter mit attende år. Der var dengang to tjenestepiger, stuepige og kokkepige. De skulle så sætte os store drenge til at gøre arbejdet, pudse vinduer, vaske trapper og lignende.

Maden var vel efter den tid god nok. Vi store ville gerne arbejde i køkkenet, der faldt jo altid lidt ekstra af. Ellers bestod morgenmaden af havregrød eller vandgrød med mælk. Vi, der gik i skole, fik 4 halve stykker mad med i skole, som regel med leverpostej. Til middag fik vi to retter mad. Toftegaard sad for bordenden, og der måtte ikke tales under spisningen. Han bad bordbøn både før og efter spisningen. Så måtte nogen drenge tage af bordet og andre vaske op. Til aften fik vi 4 halve stykker rugbrød og et stk. franskbrød. Pålægget var mest leverpostej og marmelade, og så fik vi en kop mælk. Vi fik kun kaffe en gang om ugen. Det var på de opkogte bønner(3), som familien Toftegaard havde brugt i løbet af ugen. Toftegaard havde fire voksne døtre. Dertil fik vi et stykke hjemmebagt kage.

Der hørte to kartoffelmarker til grunden. Dem måtte vi også grave og lægge kartofler i. Vi skulle også luge, tage kartofler op og lægge dem i kule til vinterforbrug. Dertil havde vi drenge så hver et stykke jord på ca. 8 kvadratmeter. Det måtte vi selv bestemme over. Der havde vi blomster, som vi selv avlede frø til år efter år. Gødningen hentede vi tidlig om morgenen ude på markerne, hvor der nu er fodboldbaner og galopbaner. Dengang var det jo avlsbrugernes heste, der græssede der. Dem var der jo flere af i vestbyen.

Vore breve blev censureret og ligesådan pakkerne, der kom til drengene fra deres familier. Vi to havde ingen forbindelse med vores familie. Mor var forbudt at opsøge os. Jeg fik først opsøgt min mor, da jeg var soldat i 1928. Da besøgte jeg hende i Svendborg, men efter så mange års forløb var vi jo nærmest fremmede for hinanden. Hun var jo også ødelagt efter at have født

otte børn, og hun var blevet dårligt behandlet af samfundet.

Vi gik ens klædt, den ene arvede den andens tøj og sko. Tøjet bestod af et par korte lærredsbukser og en striketrøje, korte strømper og basartræsko med jernringe under. Forstanderen ordnede selv træskoene. Han maskinklippede os også. Når vi lavede noget forkert, hvad ethvert barn vel er ude for, så var det af med bukserne. Han tog vores hoved mellem knæene og så gik spanskkrøret. Jeg skal ikke gøre mig for god. Vi gik jo ad en bestemt rute ad Kastetvej i skole og mødte flere mennesker, som arbejdede på Buaas fabrikker(4). Engang havde vi kaldt et par piger for ludere. Dengang vidste vi ikke, hvad det var, men de havde klaget over det, og jeg blev udpeget. Så fik jeg sådan en omgang tærsk, at jeg ikke kunne sidde ned i skolen. Læreren spurgte, hvad der var i vejen, og ude på gangen fik han min bagdel at se. Han sagde, at vi skulle gå op til overlæreren på hans kontor. Det blev ikke bedre. Han sagde bare, at jeg fortjente nogle flere, og så stod han og truede mig med et spansk-rør. Men han må jo være kommet på andre tanker, for jeg fik lov til at gå ned i klassen igen. Hvad overlæreren og læreren så har talt om, fik jeg aldrig at vide.

Men tiden gik, og jeg skulle konfirmeres. Der blev ikke gjort forskel på børnehjemsdrengene og de andre. Præsten, som dengang i 1922 hed Søby, har vel også ment, at jeg nok kom verden igennem, for jeg blev da konfirmeret ligesom de andre. Så skulle jeg jo ud at arbejde. Skikken på drengehjemmet var, at Toftegaard fæstede os ude på en gård på landet. Der kom da også en landmand og så på mig. De blev enige om, at jeg altid kunne være 200 kr. værd på et år. Jeg mødte i pladsen den 1. november 1922. Det var hos en gårdejer i Biersted.

Der var to voksne karle og en tjenestepige foruden mig. Så var der mand, hustru og en voksen søn. Jeg skulle jo hjælpe med alting, passe dyrene og ellers alt andet arbejde. Da det blev forår, og dyrene kom ud på markerne, skulle jeg jo også passe dem. Jeg skulle op om morgenen ved 4-5 tiden og så en halv mil(5) ud i engen og slå vand op til dyrene i deres kar. Det samme skulle

jeg også om aftenen. Det stykke måtte jeg gå.

Min beklædning fra hjemmet bestod af 4 skjorter, 4 par strømper og et par træsko, samt mit konfirmationstøj. Det var jo ingen stor hjælp, så jeg måtte klare mig selv. Der var jeg så i et år. Derefter søgte jeg selv plads på landet, der var jo ikke andet. Jeg fik en plads i Uggerhalne på en gård, hvor jeg var i 3 år. Der lavede jeg så også lidt af hvert. Jeg prøvede alle slags landbrugsarbejde. Dengang boede vi tjenestefolk faktisk sammen med dyrene. Vi var tre i et kammer med indgang fra hestestalden, så det var jo ikke lige sagen. Der var ikke noget, der hed varmt vand. Nej, vi måtte vaske os i det kolde vand, som vi pumpede op af brønden. Det var det samme vand, som dyrene drak af. Da de tre år var gået, havde jeg lært en husmand at kende, der boede i nærheden. Så fik jeg plads hos ham, men det var for ensomt. Vi blev enige om, at jeg holdt op hos ham. Derefter søgte jeg plads på en stor gård i Grindsted og fik pladsen. Der skulle jeg passe hestene og køre en mælketur(6) hver dag. Ind imellem skulle jeg ellers hjælpe til i marken. Der var 15 karle, som det dengang hed, og tre tjenestepiger.

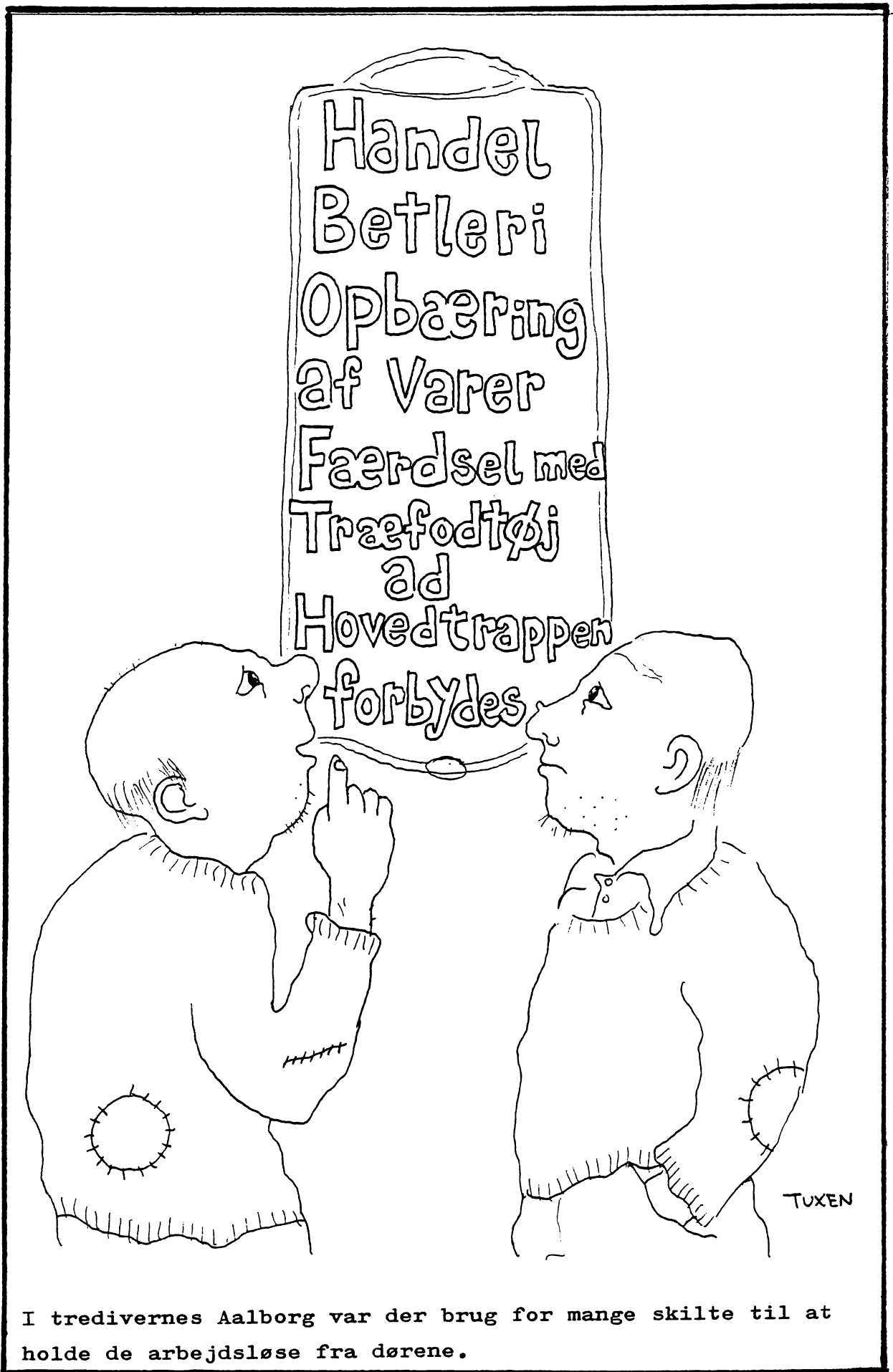
Den gård måtte jeg flygte fra, og det gik til på denne måde
En aften, da fodermesterens kone skulle have en lille, kørte en af karlene og jeg af sted efter jordemoderen. Hun boede i Vodskov, men dertil nåede vi aldrig. Vi kørte i en af de vogne på to hjul, som kaldtes en jumb. Vi kom godt at sted. Det var en mørk aften. Da vi kom til Uggerhalne, hvor banen gik over vejen dengang, kom jeg med jumben for langt ud i højre side. Jeg kørte mod et af advarselsskiltene for de kørende. Stængerne, som hesten gik imellem, knækkede, og jumben gik over i bagdelen af hesten. Hesten løb løbsk, men vi to var så heldige, at vi faldt ud af vognen. Men vi kunne ikke finde eller fange hesten, så vi troede, at den havde sparket sig løs og var løbet tilbage til gården. Det var den bare ikke, så vi blev lidt hede om ørerne, da vi kom tilbage. Vi talte om, hvad vi nu skulle gøre og blev enige om at pakke vore kufferter og stikke af. Vi vidste nemlig, at når klokken blev fire om morgenen, så ville gårdejeren se ud af vinduet. Hvis der så ikke var lys i heste-

stalden, ville han komme ud for at vække mig. Hvis vi var blevet, og han havde set, hvad der var sket, ville han have slået os halvt ihjel. Han var en stærk og hidsig natur. Vi pakkede i en fart og tog af sted til Sulsted. Herfra gik der tidligt morgentog, som vi tog med til Aarhus. Det var godt, vi var gået den vej, for jeg har senere mange år efter talt med gårdejeren. Han regnede med, at vi var taget til Uggerhalne for at tage med toget. Han så jo ikke noget til os, men derimod stod hans hest nede i købmandens gård.

Min kammerat og jeg kom til Aarhus og søgte arbejde på arbejdsanvisningen. Der var ikke andet arbejde til os end ude på en mølle. Det var Nørring Vandmølle nede ved Foldby. Dertil hørte også landbrug ved siden af møllen. Jeg kom til at køre møllevogn, som vi kaldte det. Jeg skulle levere forskellige møllevarer og kraftfoder til forskellige småbyer og til Aarhus, Hindrup og andre byer der omkring. Dengang fik vi mellem 3 og 4 kr. om dagen. Vi arbejdede ikke kun i 8 timer. Nej, det var fra 6 morgen og somme tider blev klokken 8 aften, inden det var fyraften.

Men tiden kom, da jeg blev indkaldt som soldat, så jeg måtte jo af sted til Aalborg. Det var den 5. maj 1928. Jeg skulle møde på Helgolandsgades Kaserne, der havde været den gamle halmvarefabrik. Det var ikke som at være soldat i dag, hvor de bliver ordentligt behandlet og godt lønnet. Nej, det første, vi fik, var nogle soldaterklæder og forskellige ting i hovedet. Derefter blev vi opstillet på række og geled. Så fik vi udbetalt penge til lo dage i forskud. Vi fik 45 øre om dagen og 40 øre til frokost samt 1/4 rugbrød. Middagen fik vi serveret. Ja, det vil sige, det var jo soldater, der var med til at lave alt det grovere arbejde. Manden, der havde udleveringen af maden, hed Olsen. Han var forresten en rar mand. Jeg har senere kommet på hans pensionat og restaurant i Søndergade.

Soldatertiden kan slet ikke sammenlignes med i dag. Dengang var det kæft, trit og retning; hvis man gjorde noget galt, var der kvarterarrest(7) og fængsel på vand og brød. Jeg har nu ikke

I tredivernes Aalborg var der brug for mange skilte til at holde de arbejdsløse fra dørene.

selv prøvet det, men jeg har da smuglet en cigaret ind til en soldat, der sad i fængsel. Det var dengang, hovedvagten lå på Nytorv. Den tid gik jo også, og vi skulle trække lod om, hvem der skulle hjemsendes i oktober, efter 5 måneder. Nogle skulle blive og have vagttjeneste, indtil de ny var uddannet. Disse numre måtte vi handle med. Jeg var heldig at trække frinummer, men havde ikke noget at bruge det til, så jeg solgte det for 50 kr. Så måtte jeg blive i trøjen til d. 5. januar 1929, hvor jeg så blev sendt hjem, ud i kulden. Jeg fik ingen hjemsendelsespenge, bortset fra de 50 kr., som jeg fik for eftertjeneste. Jeg var lidt heldig, for jeg fandt gennem Aalborg Stiftstidende et lejet værelse oppe under taget i Knudsgade 3. Det var på ca. 4 kvadratmeter og kostede 3 kroner om ugen.

Men de 50 kr. var jo hurtigt brugt. Jeg var ikke medlem af nogen fagforening(8). Der var noget, der hed fattighjælp, men så langt kom jeg aldrig ned. Så var der noget, der hed hjælpekasse. Den forsøgte jeg. Jeg skulle dengang henvende mig hos en afholdsmand ude på Annebergvej. Jeg blev bevilget 10 kr. en gang for alle. Jeg havde jo hørt, at der var noget, der hed at stemme dørklokker. Det vil sige at tigge. Det stod hårdt på, men nød bryder alle love, og af sult og tørst gik jeg ud i Hasseris villakvarter.

Der var stor forskel på mennesker dengang, som der også er i dag. Nogle steder fik jeg en 2-øre, andre 5 eller 10 øre. Af og til fik jeg en pakke med mad. Somme tider blev jeg vist hen til køkkendøren og fik en gang mad, som familien selv havde levnet. Men jeg fik da sulten stillet. Der var også steder, hvor døren blev knaldet i, og de truede med at ringe efter politiet. Tiggeri var forbudt, men jeg ved ikke, om de har ringet, for jeg blev aldrig taget af politiet for at tigge.

Således gik vinteren så. Jeg hørte, at der skulle tages folk til den nye Limfjordsbro. Jeg tror, det var den 1. april 1929, men jeg var ikke blandt de heldige, der blev antaget. Så var der noget i Kristiansgade, der hed fæstekontor. Så vidt, jeg husker, hed manden, der havde kontoret, Petersen. Så søgte jeg

TUXEN

Af sult og tørst gik jeg ud i Hasseris villakvarter for at tigte.

løst arbejde derfra ude på landet. Der lå betalingen fra 1 kr. til ca. 4 kr. om dagen. Jeg fik jo forskelligt arbejde fra dette kontor. Hver gang, jeg fik nyt arbejde, skulle jeg betale ham. Det var til ham, landmændene henvendte sig, når de manglede arbejdskraft.

Der gik et stykke tid. Så blev jeg enig med en, der var i samme situation, at vi lige så godt kunne gå på valsen. Det vil sige på landevejen. Vi søgte så arbejde på de forskellige gårde, hvor vi kom frem. Somme tider fik vi arbejde og nogle gange noget at spise. Når vi havde arbejde, fik vi jo en seng, eller rettere var det en kasse med halm i, hvor også musene boede. Ellers sov vi i laderne eller i en stald, når vi fik lov. Ellers sneg vi os op på et høloft. Det var jo heller ikke gode tider for landmændene. Om vinteren søgte vi så her til Aalborg, hvor vi måtte tigge os gennem tilværelsen. Så boede vi på svendehjemmet, der lå i Skolegade, nu Vingårdsgade. Det var en flink dame, der hed Petersen, som ledede svendehjemmet. Vi måtte betale 50 øre pr. nat, og det skulle være forud. Os, der var der ved juletid, holdt hun en pæn juleaften for. Dengang var der også de såkaldte kaffevogne. Jeg tror, der var 4 her i byen. En kop kaffe kostede 25 øre og en smørkage 5 øre. Samtidig var der noget, der kaldtes samaritanen. Det var noget, en trafikingeniør fra statsbanerne havde sat i gang. Samaritanen lå i kælderen under folkekøkkenet på C.W. Obels Plads. Vi fik kun en ret, men vi kunne spise os mætte, og det kostede ikke noget.

I mellemtiden havde vi fået Steinckes socialreform(9). Jeg søgte jo også på socialkontoret og fik udleveret et skema og et nummer. Jeg blev bevilget 12 kr. hver 14 dag. Det var da en lille hjælp i arbejdsløsheden. Jeg har da også været med til at demonstrere dengang først i trediverne for at få bedre forhold. I reglen blev det kun til knippelsuppe fra politiets stave. De hang jo løse. Politiet skal jo forsvare det bestående samfund, selv imod nød og fattigdom.

Således gik tiden for mig fra 1929 til september 1933. Da var

jeg en tur i Hasseris for at få nogle øre til natlogi eller noget at spise. I en villa på Klostermarksvej kom jeg så ind i køkkenet for at få noget at spise. Der kom fru Abel ned. Hun spurgte mig, om jeg ikke kunne få noget arbejde, eller jeg slet ikke ville arbejde. Der var jo ikke noget, jeg hellere ville. Fru Abel var så i forbindelse med deres kontor, som lå på Nytorv. Da hun kom ned i køkkenet igen, sagde hun til mig, at jeg kunne henvende mig på kontoret dagen efter kl. 10 formiddag. Der var jeg så og fik besked på, at jeg kunne stille på stillingspladsen ved lager- og pakhusarbejderne nede i Nyhavnsgade. Så ville jeg blive antaget. Det var jeg glad for, men det var ikke morsomt at komme derned som en fremmed. Der stod dengang måske 200 arbejdsløse på denne stillingsplads. Men der kom en mand fra firmaet Abel og råbte mit navn op, at jeg skulle møde på arbejde. Det kan jo godt være, at der nogle af dem, der stod for at få arbejde, der var vrede indvendig. Jeg har nu aldrig hørt nogen bebrejdelse for det, selv om de havde grund til at være gale over at blive forbigået. Jeg tror faktisk, at vi var blevet sløve i den arbejdsløshedstid. Vi var jo ikke som de unge er i dag, hvad jeg ikke vil bebrejde dem. Tværtimod skulle vi dengang have haft det samme mod, som ungdommen har i dag. Det er meningsløst, at de ikke kan komme på arbejde.

Arbejdet dengang i trediverne var, hvad man kaldte knokkelarbejde. Aflæsning af salt fra vogn med store skovle. Vi læssede ca. 100 tons på 8 timer. Ligesådan, når vi skulle læsse kul af ude på privatbanerne. Daglønnen på saltlageret var 8 kr. til at begynde med. De penge fik vi udbetalt hver aften. Fagforeningerne har efter min mening været med til at forbedre forholdene for arbejderne og gør det stadig. Jeg har gået op i både fagligt arbejde og politik og har siddet i bestyrelsen i Arbejdsmændenes Fagforening i 10 år.

Jeg mødte en kvinde, der sad alene med 4 børn. Hun fik kun 20 kr. hver 14. dag og huslejen, så hun sad i dårlige kår. Hende flyttede jeg sammen med, og vi var som en familie, selv om jeg ikke var biologisk far til børnene.

I 1943 hørte jeg gennem fagforeningen, at der var store penge at tjene ved at grave græstørv til flyvepladsen. Jeg fik også arbejde derude. Vi blev kørt ud på landet for at grave græstørv for en gartner Madsen. Der var gode penge at tjene ved akkordarbejde. Det slap imidlertid også op, og jeg gik på løsarbejde på Aalborg havn hos forskellige firmaer. Ind imellem arbejdet gik jeg til kontrol for at få understøttelse. Det var hver dag, man skulle møde, og ikke som nu hver fjortende dag. Senere kom jeg til at arbejde for forskellige entreprenører i Aalborg, både med havnebyggeri og andet byggeri. Det var også mere slæb end det, der foregår i dag. Derfor er vi ældre arbejdere også blevet for opslidt. Når man ser retfærdigt på det hele, er vi folkepensionister blevet dårligt behandlet af de siddende regeringer og folketing. Efter et langt livs slid skulle man behandle os bedre. Alligevel er forholdene i dag bedre end dengang, der var noget, der hed hjælpekasse og fattighjælp. Til sidst vil jeg sige, at jeg er kommet tåleligt gennem livet. Det siges jo, at man er sin egen lykkes smed.

NOTER.

- (1) En former er en håndværker, der fremstiller forme til støberier.
- (2) Støbemesteren er den, der leder arbejdet med at lave forme.
- (3) Grumset fra forstander-familiens kaffeproduktion blev kogt op igen. Den kaffe, drengene fik, var derfor ikke særlig god.
- (4) Buaas fabrik var en stor maskinfabrik.
- (5) En mil var fastsat til 7,5 km.
- (6) En mælketur var en turrundt til gårdene efter mælk. Han var altså også mælkemand.
- (7) Kvarterarrest betød, at de skulle blive på kasernen, men alligevel gøre tjeneste. De måtte altså ikke tage hjem uden tilladelse.
- (8) Helt tilbage til arbejderbevægelsens spæde start i 1870'erne havde det været almindeligt, at de medlemmer af en fagforening, der var i arbejde, samlede penge, mad og tøj ind til hjælp for dem, der var arbejdsløse. Den første egentlige arbejdsløshedsforsikring oprettedes dog først i Danmark i 1907. Det skete i tilknytning til fagforeningerne, idet hver enkelt fagorganisation oprettede sin egen kasse, som man blev medlem af, når man meldte sig ind i fagforeningen. Hvis arbejdsløhedskassen opfyldte visse krav, kunne den anerkendes af staten og fik ret til at modtage statstilskud. Indtil 1967 havde arbejdsløshedsforsikringen klare forsikringstræk, såsom forsikringsbidrag, lukket kreds, begrænsning af ydelsens varighed og opdeling i risikoklasser. Som hovedregel var understøttelsen derfor ringe i forhold til den normale løn. I trediveerne ca. 20-25% af den normale løn. I 1967 vedtoges imidlertid en ny lov, der bevirkede en sprængning af forsikringskendetegnene. Staten overtog hermed fuldt og helt risikoen. Tidligere havde stor arbejdsløshed indenfor et fag bevirket stigende kontingent. Med den ny lov blev kontingentet til a-kassen uafhængigt af det enkelte fags arbejdsløshedsrisiko.
- (9) Steincke var en socialdemokratisk politiker. Han var socialminister 1929-35 og gennemførte i 1933 "Socialreformen". Ved socialreformen brød Socialdemokratiet med traditionelle opfat- telser på socialområdet. De nye love gav udtryk for helt nye

medmenneskelige synspunkter. Socialreformloven gjaldt offentlig forsorg, folkeforsikring, arbejdsløshedsforsikring og ulykkesforsikring. Lovkomplekset brød afgørende med tidligere tiders nedværdigende fattiglove.

SPØRGSMÅL.

HVAD BETØD DET FOR FAMILIENS LEVEVILKÅR, AT FADEREN DØDE?

HVORFOR BLEV BØRNENE FJERNET FRA HJEMMET?

HVORDAN BLEV BØRNENE FJERNET?

FOREGÅR DET PÅ SAMME MÅDE I DAG, NÅR BØRN SKAL PÅ BØRNEHJEM?

HVILKE FORSKELLE ER DER?

HVILKE GRUNDE KAN DER I DAG VÆRE TIL, AT BØRN KOMMER PÅ BØRNEHJEM?

HVORDAN KUNNE MAN SE PÅ DRENGENE, AT DE KOM FRA DRENGEHJEMMET?

HVORFOR TROR DU, DRENGENE VAR AFSONDRET FRA DE ANDRE BØRN?

HVORDAN HOLDT FORSTANDEREN DISCIPLIN?

HVAD SAGDE OVERLÆREREN, DA HAN SÅ, AT FORTÆLLEREN VAR BLEVET MISHANDLET?

HVAD VILLE EN SKOLEINSPEKTØR I DAG HAVE GJORT?

HVORFOR VAR FORTÆLLEREN OVERRASKET OVER, AT PRÆSTEN IKKE GJORDE FORSKEL PÅ DRENGEHJEMSDRENGENE OG DE ANDRE BØRN?

HVORFOR SØGTE FORTÆLLEREN PLADS PÅ LANDET IGEN, DA HAN HOLDT OP MED AT ARBEJDE FOR BONDEN I GRINDSTED?

HVILKE FORSKELLE ER DER PÅ AT VÆRE SOLDAT DENGANG OG NU?

HVILKE FORDELE HAVDE DE SOLDATER, DER VAR FRA VELHAVENDE HJEM FREM FOR DE FATTIGE SOLDATER?

HVORDAN KLAREDE FORFATTEREN SIG, DA HAN VAR FÆRDIG MED AT VÆRE SOLDAT?

HVILKE MULIGHEDER FOR HJÆLP HAVDE HAN?

HVILKE MULIGHEDER HAR MAN I DAG FOR HJÆLP I DEN SITUATION?

HVAD KOM STEINCKES SOCIALREFORM TIL AT BETYDE FOR FORTÆLLEREN?

HVORDAN LYKKEDES DET TIL SIDST FORTÆLLEREN AT FÅ FAST ARBEJDE?

HVORFOR PROTESTEREDE DE ANDRE ARBEJDERE IKKE, DA LAURITS FIK

ARBEJDE FØR DEM?

HVORFOR GIK FORTÆLLEREN IND I FAGFORENING SARBEJDET?

HVAD VIL DET SIGE AT VÆRE SIN EGEN LYKKES SMED?

HVILKE FORHOLD HAVDE FORTÆLLEREN SELV INDFLYDELSE PÅ, OG HVAD
KUNNE HAN IKKE SELV GØRE NOGET VED?

EN FABRIKSARBEJDER FORTÆLLER.

Jens Peter Jensen, født 1899.

Jeg er født den 7. juli 1899 i Udbyneder sogn, Randers amt. Mine forældre arbejdede på herregården Overgaard mellem Hadsund og Havndal. i 1903 flyttede de ned til en cementfabrik ved Mariager Fjord, der hed Cimbria.

Min far arbejdede i treholdsskift(1) med en ugentlig løn på 20-22 kr. Lønnen blev udbetalt i guldpenge, en 20 krone i guld eller to tiere i guld samt en smule andre mønter. Vi boede i et af fabrikkens huse. Det var en lille toværelses lejlighed, der blev fyret med kul i såvel kakkellovn som komfur. Fabrikken havde en vogn, der kom en gang om ugen med en bestemt portion kul til hver familie.

Familien bestod dengang af fire søskende og mor og far. Der var altid mad til os alle. Den bestod af kartofler med lidt flæsk eller en frikadelle. Vi spiste altid sammen, og der var tre måltider pr. dag. Mor strikkede trøjer og strømper til os. Efterhånden, som vi voksede til, måtte vi tage til takke med de ældres aflagte tøj.

Mine forældre havde ikke megen fritid, men der blev vel til en sludder med nogle af naboerne. Vi glædede os meget til julen, men julegaverne var ikke store.

Da jeg blev lidt ældre, var min store interesse at gå ned til havnen. Der fulgte jeg med i, når der kom en kuldamper eller et stort firmastet sejlskib med staver(2). Staverne blev brugt til at lave tønner af.

Vi legede også røvere og soldater. Der var mange børn på de tre fabrikkers områder, hver fabrik havde hvert sit drengehold. Der udviklede sig sommetider ret alvorlige slagsmål mellem rivalerne. De to andre fabrikker var også cementfabrikker. De hed Dania og Kongsdal.

Jeg begyndte min skolegang, da jeg var 7 år. Det var i en skole, der efter tiden var ret ny og stor, der var 7 klasser, så vidt jeg husker. Skolen lå i Assens, som dengang var en udpræget arbejderby, som den også er i dag. Jeg forlod skolen, da jeg var 14 år, men da havde jeg forlængst været borte fra hjemmet. Jeg kom nemlig ud at tjene på landet, da jeg var 10 år. Derfor havde jeg ikke længere lov til at gå i samme skole. Jeg kom i en landsbyskole med kun en overlærer og en andenlærer.

Vi drenge, der kom fra arbejderklassen ud i en af disse landsbyskoler, havde det ikke altid så let. Mange af eleverne var gårdmandsbørn, og lærerne kunne da også til tider vise deres sympati for disse børn, der kom fra de bedrestillede hjem. Jeg vil ikke klage over min skolegang, da jeg aldrig har fået klø i skolen af mine lærere. Men efter skoletid kunne det godt hændes, at man fik en over nakken. Jeg var altid så bange, at jeg skyndte mig at løbe min vej. Jeg fik ikke nogen særlig uddannelse. Jeg arbejdede stadigvæk som tjenestedreng og senere som landbrugsmedhjælper.

Forholdet mellem husbond og tjenestefolk var ikke altid lige godt. Jeg har da også været udsat for at få klø i en af mine pladser. Det var lige efter konfirmationsalderen. Det var også skik og brug, at vi skulle sove to i en seng, for eksempel en voksen karl og en dreng. Det var ikke altid lige sjovt for en dreng på 13-14 år at være vidne til, hvad der foregik sådan en hel nat.

Jeg blev indkaldt til soldat den 8. april 1920. Jeg skulle være infanterist(3) ved 27. bataljons 3. kompagni i Holbæk. Det foregik ikke helt uden skærmydsler(4), da kong Christian den 10. havde fyret regeringen(5).

Der var næsten total generalstrejke på Sjælland, så det var meget vanskeligt at komme frem. Togene var bemanded med civile hjælpere(6). Mange af os kom i noget tøj i en fart og så af sted til København med gevær og bajonet. Vi kom heldigvis ikke i funktion.

Kong Christian den 10. og statsminister Stauning på besøg i Aalborg i trediverne. Det er Stauning til højre. (Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune).

Efter endt rekruttid blev jeg udtaget til korporalskolen(7), som lå i Slagelse. Jeg gjorde tjeneste som korporal i 1½ år og skulle have været på sergentskole. Imidlertid satte en pinlig situation punktum for min videre militære uddannelse. Senere blev jeg indkaldt to gange, en gang i 1925 og en gang i 1927. På det tidspunkt var jeg blevet gift.

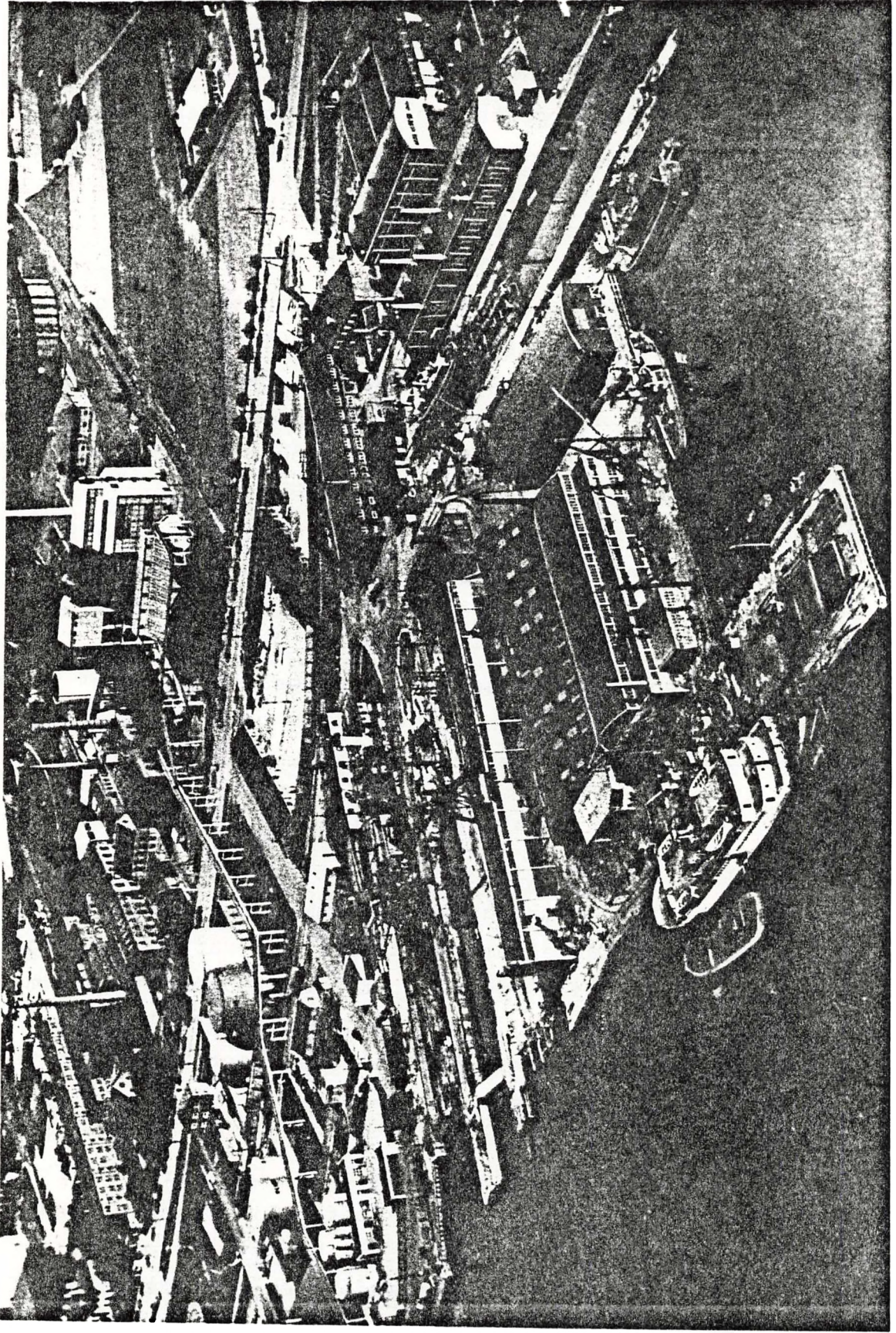
Disciplinen i hæren var nok en hel del hårdere end den nuværende. Måske var den endda til tider lidt sadistisk(8), men som menig soldat havde vi et glimrende kammeratskab. Skønt jeg gjorde alt for ikke at komme på skole, måtte jeg af sted. Jeg var fra et socialdemokratisk hjem, og mine forældre havde meget imod, at jeg blev tvunget til at gå på denne korporalskole. Trods min modstand mod militæret lærte jeg en hel del. Også, da jeg blev befalingsmand, hvor jeg var med til at uddanne mange rekrutter(9).

Under min militære uddannelse blev jeg også meget aktiv i sport, i særdeleshed løb og boksning. Jeg deltog også i marathnløb sammen med Aksel Jensen, der var danmarksmester på denne distance.

Den 1. april 1932 rejste jeg fra landet her til Aalborg. Det blev en svær tid at komme igennem. Ganske vist var jeg organiseret men ikke understøttelsesberettiget. Jeg var egentlig gennem en god ven lovet arbejde ved et større entreprenørfirma, men det glippede desværre. Jeg måtte ud på de store gårde for at tjene lidt penge. Også i kreaturstaldene tjente jeg lidt ved at trække kreaturer til vægten.

Der var stor arbejdsløshed her i Aalborg. Det var slet ikke let for tilflyttere at få hjælp fra de offentlige kasser. Jeg var bange for at blive sendt hjem til min hjemstedskommune. Der var desværre mange, der på en brutal måde blev ekspederet ud af byen.

Som noget af en oprører blev jeg hurtig aktiv i arbejdsløshedsbevægelsen og deltog flittigt i demonstrationer, når der bød sig

Aalborg Værft sommeren 1937. (Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune).

en lejlighed. Jeg var også med, når en familie skulle sendes tilbage til hjemstedskommunen. Vi bar møblerne ind lige så hurtigt, som flyttemændene bar dem ud. Men så blev der sendt bud efter politiet. Så vankede der ellers nogen over nakken, hvis vi ikke indstillede vores forehavende.

Samtidig med at være aktiv i det politiske glemte jeg ikke at søge arbejde, hvor der var en lille chance. Med en familie på 5 børn og 2 voksne skulle der jo andet til end lige netop at være med på gaden og til møder.

Da jeg kom til Aalborg, var jeg medlem af Arbejdsmændenes Fagforening. Jeg var med til en stor generalforsamling i fagforeningen, hvor "Tremil Nissen" blev formand i stedet for Arthur Christiansen. Det var vel nok en hidsig generalforsamling. Det var første gang, jeg havde oplevet det, men det blev desværre ikke den sidste af den slags.

Efter at have søgt arbejde i over tre måneder på skibsværftet, lykkedes det mig endelig en dag midt i august måned 1932 at komme inden for porten og få et arbejdsnummer. Jeg glemmer aldrig den glæde, der blev i hjemmet, da jeg kom og fortalte hustru og børn den gode nyhed. Desværre varede glæden ikke ved. I løbet af et par dage var der ikke mere arbejde. Men nu havde jeg fået et nummer. Derfor var jeg også heldig at komme med, når der indtraf noget arbejde, der skulle udføres i en fart.

Nu kom der mere fart i skibsfarten. De både, der var oplagt omkring Aalborg, blev bragt ind til værftet for at blive klargjort. Det gav heldigvis en del arbejde. Det var Aalborg kommune, der ledede arbejdet på værftet. Det var just ikke nogen let opgave for en kommune at skaffe de ordrer, der var nødvendige for at sikre arbejdspladsens bestående.

I 1937 overtog rederiet J. Lauritzen skibsværftet. Det varede heller ikke længe, før der kom ordrer på nybygninger og flere havarister(lo). Jeg havde forinden fået fast arbejde, da værftet købte en traktor. Jeg blev traktorfører, men det var et

koldt job, for der var ikke førerhus på traktoren. Det var helt umuligt at få tilskud til varmt tøj. Det endte også med, at jeg efter 7 år måtte holde op med at køre på grund af gigt og dårlig ryg. Jeg fik andet arbejde, men plagedes meget af den kulde, jeg pådrog mig, da jeg kørte traktor.

Min interesse for det faglige og politiske arbejde var stadigvæk stor, og jeg blev da også valgt til tillidsmand i klub 25 i 1946. Det blev i første omgang kun en kort periode, da jeg mente, at jeg på det tidspunkt ikke var moden nok til at tage et så krævende job. Efter en uoverensstemmelse med en mester tog jeg min afregning og fik arbejde på Rørdal Cementfabrik. Det varede det meste af et år. Derefter kom jeg tilbage til værftet, det vil sige i kedelsmedien.

De 18 år, jeg var der, var de bedste år, jeg havde på værftet. Der skete noget, der havde min store interesse, nemlig opsætning af store kedelanlæg, såvel i Aalborg som uden for værftet. I en periode på 13 måneder var jeg på udearbejde. Jeg var med til at installere mange kedler på mejerier og slagterier. Også på saltfabrikken ved Mariager Fjord havde værftet et stort arbejde, hvor jeg også deltog.

I 1954 blev jeg for anden gang valgt til tillidsmand. Denne gang var det for klub 3, som bestod af arbejdsmænd fra klejn- og grovsmedien samt kedelsmedien. Jeg blev senere valgt til fællesklubbens forretningsudvalg.

Da Holger P. Nielsen var fællestillidsmand, var jeg næstformand nogle år. Under lang tids sygdom måtte jeg overtage hans job som konstitueret fællestillidsmand. Når jeg skal være ganske ærlig, var det nu ikke så let at skulle klare dette job, men det gik altså. Jeg blev også medlem af fabriksarbejdernes bestyrelse nogle år.

Under min tillidsmandsperiode kunne det ikke helt undgås, at der blev nogle arbejdsnedlæggelser på grund af lønspørgsmål. Jeg opdagede ret hurtigt, at det der med mæglingsmøder og ti-

Svejsere på Aalborg Værft. (Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune).

mandsmøder ikke lige var det, der gav resultater.

Jeg blev gift i 1926, og vi har haft sølvbryllup og guldbryllup for længst. Vort første hjem bestod af bord, fire stole og to senge. Der kom rent halm i på bryllupsnatten, men alligevel havde en mus fundet sig til rette i halmen, så der blev ikke så megen ro den nat. Senere udskiftede vi halmen med et par madrasser.

Vi har altid delt det huslige arbejde. Det var nødvendigt, fordi min kone gennem 30 år har arbejdet uden for hjemmet. De sidste 20 år ved slagterifaget.

Jeg har nu fortalt lidt om de ting, jeg husker bedst. Det er de ting, der har haft betydning for mig og også for min familie.

NOTER.

- (1) Treholdsskift vil sige, at der bliver arbejdet hele døgnet. En mand arbejder i otte timer om dagen, en anden mand om aftenen og en tredje mand om natten. Som regel skiftes de til nattevagt og aftenvagt.
- (2) Staver er træstykker, der danner siderne i tønder og kar.
- (3) Infanteriet er fodfolket i hæren.
- (4) Skærmydsler er stridigheder.
- (5) Påskekrisen i 1920 startede, da Christian den 10. afskedigede regeringen på trods af, at denne havde et flertal bag sig i folketinget. Baggrunden var, at Flensborgbevægelsen ønskede, at hele Sønderjylland skulle være dansk igen, selv om flertallet i Sydslesvig stemte tysk. Ministeriet Zahle ville ikke gå med på det. Kongen, der var påvirket af Flensborgbevægelsen, afskedigede altså ministeriet og indsatte forretningsministeriet Liebe, der rummede fremstående flensborgmænd. Dette ministerium udskrev valg. Dette, at kongen skred ind og afskedigede ministeriet, var et hårdt brud på grundloven, og det var et statskup. Derfor krævede arbejdbevægelsen, at kongen skulle indsætte ministeriet igen og indkalde rigsdagen. Ellers iværksatte man generalstrejke. Kongen afslog kravet, og generalstrejken blev varslet. Nogle begyndte at strejke med det samme. Dette rystede kupmagerne, og arb. bev. krav blev stort set opfyldt ved "påskeforliget". Og de sideløbende forhandlinger med Dansk Arbejdsgiverforening resulterede i et mæglingsforslag, som DsF (LO) kunne godtage. Derfor blev generalstrejken afblæst, inden den nåede sit fulde omfang.
- (6) Civile hjælpere var folk, der meldte sig, fordi det sædvanlige personale strejkede.
- (7) En korporalskole er en skole, hvor soldater uddannes til at blive underofficerer.
- (8) En sadist får tilfredsstillelse ved at tilføje en anden smerte.
- (9) En rekrut er en soldat under uddannelse.
- (10) En havarist er et skib, som er skadet ved en ulykke eller et uheld.

SPØRGSMÅL.

HVILKE ADSPREDELSE ER DER FOR BØRNENE I OMRÅDET?

HVORFOR VAR FORTÆLLEREN IKKE GLAD FOR AT GÅ I SKOLE PÅ LANDET?

HVORDAN VAR FORHOLDENE FOR TJENESTEDRENGE DENGANG?

HVORDAN KOM PÅSKEKRISEN TIL AT PÅVIRKE FORTÆLLEREN?

HVAD SKULLE SOLDATERNE BRUGES TIL UNDER GENERALSTREJKEN?

HVAD GJORDE AALBORG KOMMUNE FOR AT KLARE PROBLEMERNE MED ARBEJDSLØSE OG SULTENDE MENNESKER I TREDIVERNE?

HVAD GØR DET OFFENTLIGE I DAG FOR DE ARBEJDSLØSE?

HVAD GJORDE ARBEJDSLØSHEDSBEVÆGELSEN FOR AT BEDRE FORHOLDENE?

HVORFOR BAR DE MØBLERNE TILBAGE, NÅR FLYTTEMÆNDENE BAR DEM UD?

MÅ KOMMUNEN I DAG SENDE FOLK TILBAGE TIL DEN KOMMUNE, DE ER FØDT I, HVIS DE SKAL HAVE SOCIALHJÆLP?

HVAD GJORDE POLITIET, NÅR DET KOM TIL STEDE?

HVILKEN BETYDNING HAVDE DET FOR FORTÆLLEREN, AT HAN FIK ET NUMMER PÅ AALBORG VÆRFT?

HVORFOR ØDELAGDE DET FORTÆLLERENS HELBRED, AT HAN BLEV TRAKTORFØRER?

HVAD KUNNE MAN HAVE GJORT FOR AT FORHINDRE, AT HAN FIK GIGT OG DÅRLIG RYG?

HVORDAN KAN DET I DAG GÅ TIL, AT ARBEJDERE BLIVER SYGE AF DERES ARBEJDE?

SAMMENLIGN TREDIVERNE OG NU! HVAD ER ENS, OG HVAD ER FORSKEL- LIGT?

ET OMSKIFTELIGT ARBEJDSLIV.

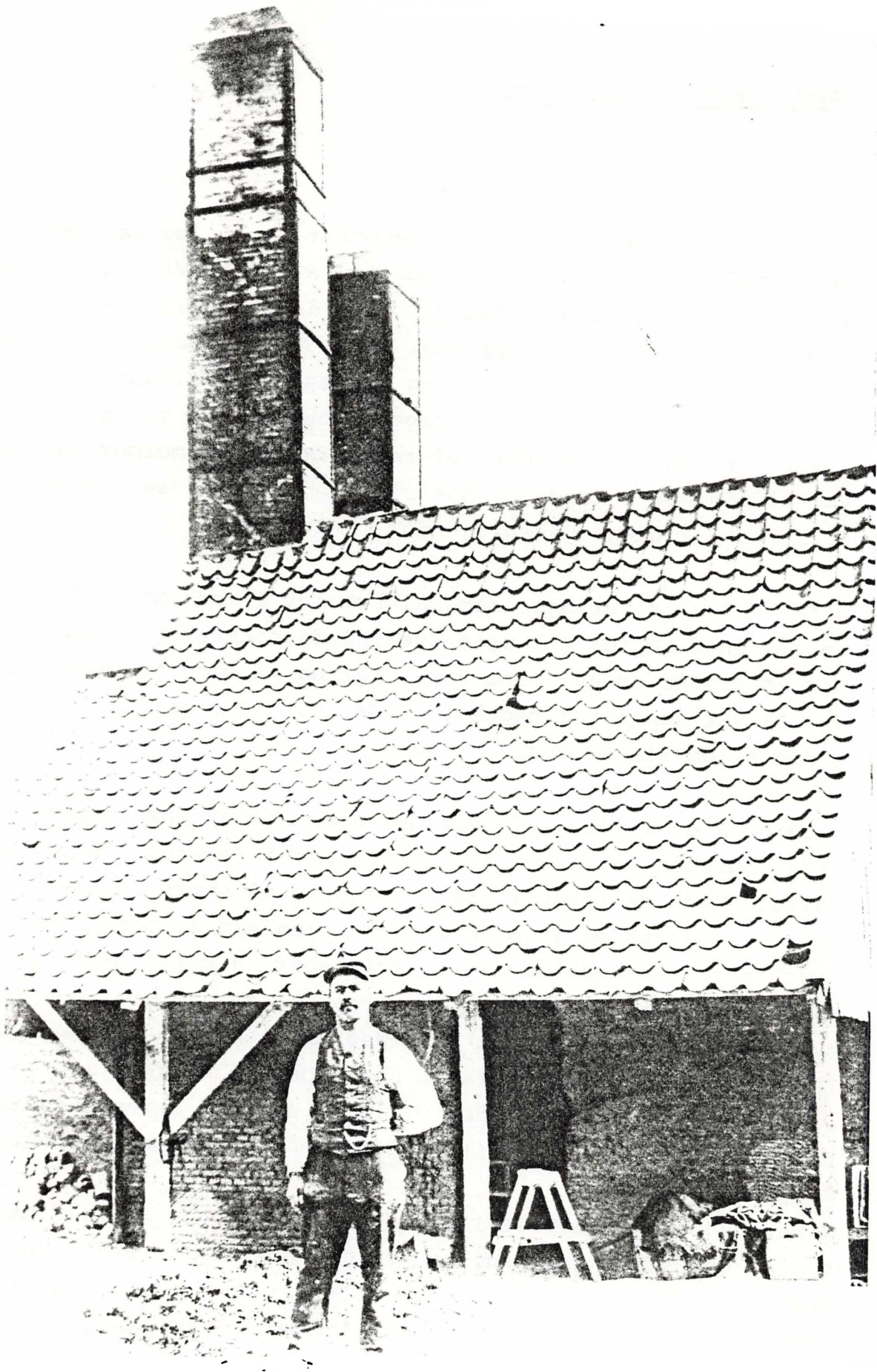
Ane Elisabeth Jensen, født 1908.

Jeg blev født i Ravnkilde by 1. december 1908. Jeg var ikke ret gammel, da min far og mor flyttede til Aalborg. Vi fik lejlighed på Sohngårdsholmsvej, det var vist i 1909 eller 1911. Ejendommen står der endnu, mener jeg. Min far fik arbejde på Vangs Teglværk og Kalkværk(1), der dengang ejedes af fabrikant Niels Bondesen. Grunden til, at han søgte arbejde der, var nok, at min mor var født og opvokset på teglværket. Min mormor var ikke gift, så min mor voksede op hos sine bedsteforældre. Senere blev hun sat i pleje på en ejendom i Ravnkilde.

Min far fik altså arbejde som kalkbrænder(2) hos Niels Bondesen. Mine søskende og jeg gik ofte over på fabrikken og legede med Niels Bondesens dreng, Poul Bang. Far og en mand til brændte kalk. De var kun to om vagten, så det var 12 timer til hver. Jeg mener, de fik 8-12 kr. om ugen.

Der lå også et lille hus, hvor der hver sommer kom tyskere. De lavede mursten af leret, som de tog op af de store lergrave. Derefter lagde de leret i kasser med rum på størrelse med sten. Så blev de sat ud på en plads, hvor solen skulle tørre dem. Når de var tørre, læssede de dem på trillebør og kørte dem i ringovnen, hvor de blev brændt. Det var et hårdt arbejde. Jeg kan huske, hvor de sled. De gik ikke med trillebøren, de løb. Men så kom krigen, og de blev kaldt hjem. De ville ikke, men så blev der sendt bud om, at det ville gå ud over deres kvinder og børn, hvis de ikke kom. Derfor måtte de hjem og være kanonføde.

Det var under krigen 1914-18(3). Min far blev også indkaldt. Han blev sendt til grænsen, men da gik grænsen jo helt oppe ved Kongeåen(4). Da min far kom hjem efter at have været soldat, havde min mor søgt bestyrerplads til dem på Ørum Fattiggård. Lønnen der var 1600 kr. for et år, og både min far og mor skulle arbejde. Ud af samme beløb skulle de betale en karl og en pige løn. De fik kosten, men der var rationering, så det var alli-

Min far arbejdede på Vangs Tegl- og Kalkværk. Ca. 1912. (Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg kommune).

gevel tit svært for mor. Ja, dengang var der forskel på folks muligheder.

Huset bestod af en lang gang med stuer til siderne. Den ene halvdel af stuen og gangen var med stengulv og blev brugt til de fattigste lemmer. Den anden halvdel var med trægulv og blev anvendt til dem, der var lidt bedre stillede. Disse ville også have bedre mad. Men det sagde min mor nej til. Ja, det var i Ørum ved Hjallerup. Allerede dengang var der store markeder med mange heste der. Når vi skulle til Aalborg, skulle vi først til Hjallerup og derfra med dagvognen(5) til Vodskov. Den kørte et par gange om dagen. Det var, som når vi i fjernsynet ser en westernfilm. Vi kunne dengang køre til Vodskov uden at møde en bil. Dem var der få af. Herefter tog vi toget fra Vodskov til Aalborg. Det var en besværlig rejse.

Men da vi havde været i Ørum et par år, blev min far og mor kedde af det, og vi flyttede til Aalborg igen. Vi fik en lejlighed i Sverigesgade 10-12. Det var det første, der blev bygget i Østbyen. Jeg kom til at gå i Kjellerupsgades skole, hvor jeg blev meget glad for at gå. Der var langt til skole. Der var intet byggeri fra Sverigesgade til Østerbro, kun træer. Der var kun det gule hus, som kaldtes Dinesens, hvor Brasken havde forretning. Der købte vi somme tider for 2 øre beskadigede æbler. De smagte ikke særlig godt, men vi var ikke forvante. Ingen børn i dag ville spise sådan nogle.

Min lærer i skolen var frk. Vejgaard. Hun var en dygtig, afholdt og rar lærerinde. Jeg havde også en fru Nielsen. Hende havde jeg til gymnastik, men hun var en grim lærerinde. Hun langede en lusning, når det passede hende. Også når det var ganske ufortjent. Vi piger gik til køkkenskole på Danmarksgades skole, det var dejligt, men vi var bare bange, fordi vi skulle forbi Rantzausgades skole. Overlærer Vinter var gårdlærer der og stod altid i indgangen. Han blev gal, når vi gik forbi. Ofte slog han os med spanskrøret over benene. Det gjorde meget ondt, og vi skulle jo forbi. Det var ikke gået med sådan nogle lærere i dag!

Da vi flyttede til byen, fik min far arbejde på Stuhrs værft(6). Der var han til storlockouten(7). Så købte min far og mor en ejendom i Dall. Det var der, hvor motorvejen og Dall Villaby nu ligger. Jeg kom til at gå i Dall skole. Det var jo en forskel fra Aalborgskolen. Det var en meget gammel stråttækt skole. Jeg blev så konfirmeret i Ferslev kirke. Efter, at jeg var blevet konfirmeret, var jeg hjemme, til jeg var omtrent 16 år. Så ville jeg gerne prøve at tjene penge. Jeg fik plads i huset på Nørregade hos en hesteslagter. Her fik jeg 25 kr. den første måned. Jeg købte et par sko for lønnen hos skomager Lejner på Nørregade. Jeg var hos slagterfamilien i 9 måneder, så blev jeg ked af det og kom hjem og var pige hos mor og far. Der hjalp jeg til med alt. Jeg hakkede roer og malkede køer med håndkraft. Jeg trillede også tørv. Først kørte vi dem ud på trillebør, senere slæbte vi dem ud med hest.

Men så flyttede jeg tilbage til pladsen hos slagteren. Jeg blev der i 3 år, til jeg blev gift. Jeg mødte min mand ved et bal på Svendstrup kro. Vi var unge og ejede intet, men jeg var gravid, og vi holdt meget af hinanden. Min mand fik intet hjemmefra, fordi de var 16 søskende, og han var den allersidste. Det var et småkårs hjem, som ingen i dag kan forestille sig. Der var dengang ikke meget arbejde at få, så vi fik tilbud om at bestyre min mors plejefars ejendom i Ravnkilde. Det var en gammel forfalden ejendom med lerstampede gulve, men vi levede jo af kærlighed. Vi tænkte aldrig på skilsmisse. Vi havde andet at tænke på.

Men så blev ejendommen solgt. Min mand søgte og fik arbejde på Nørlund Savværk. Han var på afkørselspladsen. Hans løn var 37 kr. om ugen, og da han havde været der i 3 måneder, fik han yderligere 10 kr. til husleje. Vi gav dengang 18 kr. om måneden for vores ny lejlighed.

Min mand og jeg var glade og tilfredse. Vi nød tilværelsen, fik børn og købte senere hus. Det var i 1932. Huset kostede 3100 kr., og det var et næsten nyt hus med 3 stuer. Jeg tror, vi gav 500 kr. i udbetaling og 87 kr. til kreditforeningen hvert halve år. Det lyder som småpenge i dag, men vi døjede med at skrabe dem

sammen.

Min mand var også på ekstraarbejde hos en landmand engang. Han havde læsset 20 læs hø og forlangte 3,50 kr. for det. Men gård-ejerens kone sagde, at når han skulle have så meget, skulle han ikke komme næste dag.

Senere begyndte de at afskedige på savværket, fordi skoven var næsten ryddet. Min mand blev derfor arbejdsløs. Vi fik så 9 kr. om ugen i understøttelse. Det ville min mand og jeg ikke nøjes med. Vi tog børnene med på cykel og i barnevogn, og så tog vi ud og tog kartofler og roer op. Om foråret gravede vi tørv. Det var hårdt både for min mand og mig og børnene. Men vi tjente jo penge.

Min mand og jeg tog alene uden maskinhjælp 5 tønder land kartofler op på en gård i Dall. Jeg husker det endnu. Marken lå højt. Vi blev dog trætte af at slide for andre. Derfor købte vi en ejendom i Fyrkilde. Det var i krigsårene. Vi avlede hvede, og derfor vovede min mand sig til Vebbestrup mølle og fik lavet et par sække mel. Det var jo et spil, for tyskerne måtte ikke opdage det. Mælken lod vi mejeriet forarbejde. På den måde fik vi smør. Vi vaskede også sukkerroer. Jeg kogte dem i en gruekedel(8) til det dejligste sirup. Det var dejligt, men det var et stort arbejde. Mistede vi et dyr, blev det kogt i gruekedlen med nitrobursol. På den måde havde vi det flotteste hvide sæbe. Ja, vi prøvede noget. Jeg syede om aftenen med julelys som belysning. Når børnene i dag siger, at det er så hyggeligt med stearinlys, siger jeg: "Ikke, når man har prøvet kun at have et enkelt lille stearinlys og ingen elektricitet eller petroleum".

Derefter solgte vi ejendommen i Fyrkilde og flyttede til Taastrup ved Store Restrup. Da var drengene ved at være voksne, og så startede vi maskinstation(9). Det var nu ikke så godt, for det gav ingen penge. Min mand kom i klemme i en traktor og fik brækket armen og kom på sygehuset. Der lå han længe, og da han kom hjem, blev der holdt trangsauktion over gården. Makinstationen havde ødelagt vores økonomi. Herefter begyndte min mand i-

gen at arbejde for andre. Han var ikke helt rask, men vi kunne ikke få hjælp. Han fik arbejde på Spændbeton i Skalborg. Jeg tog til gartneren i Skalborg. Vi havde fået en lejlighed i Due-dal, så vi cyklede hver morgen til Skalborg. Den yngste datter derhjemme lavede mad. Hun hentede kød hos slagteren. Hun gik også i skoven og plukkede hindbær. Så var der grød til os alle. Hun var vel 11-12 år, men hun var allerede meget dygtig. Vi spiste og gik sammen ud og tyndede roer om aftenen. Vi havde et par voksne sønner, der hjalp os. Det var familiesammenhold.

Når vi kom i seng, var vi trætte og faldt i søvn med det samme. Vi flyttede senere til Aalborg og købte så hus på Sauers Vej. Min mand fik arbejde på Eternitfabrikken, hvor han fortsatte, til han blev pensioneret. Vi begyndte at gå til folkedans og blev meget ivrige. Min mand var en dygtig danser. Vi har været med til at danse folkedans i dragter både fra Tønder, Lolland, Falster og Svendborg.

Det var en dejlig tid. Vi vedligeholdte interessen for dans lige til hans sidste jul. Han døde til Nytår. Vi skulle have haft guldbryllup et halvt år efter. Men vi har haft et meget godt ægteskab. Vi har holdt meget af hinanden. Alle børnene er i gode stillinger. De har læst og taget eksamen uden nogen art af hjælp fra det offentlige.

NOTER.

- (1) På et tegl- og kalkværk brændte man ler til tegl og kalksten til industrien. Teglene bruges især til byggeri.
- (2) En kalkbrænder brændte kalksten i en ovn. Han fyldte skiftesvis kul og kalksten ned i ovnen fra oven, og den brændte kalk kunne han så tage ud for neden i ovnen.
- (3) Krigen 1914-18 var 1. Verdenskrig.
- (4) Efter krigen i 1864 blev Sønderjylland en del af Tyskland, og grænsen blev trukket ved Kongeåen. I 1920 dannedes den nuværende grænse efter en folkeafstemning, og Nordslesvig blev igen en del af Danmark.
- (5) Dagvognen var den vogn, der kørte med post og passagerer.
- (6) Stuhrs Værft: Sådan hed Aalborg Værft tidligere.
- (7) Storlock-out: Lock-out er arbejdsgivernes våben i den faglige kamp. Herved forstås, at arbejderne på virksomhederne sendes hjem, hvorved de mister deres løn og samtidig ikke kan få arbejde andre steder. Arbejdsgiverne håber så, at arbejderne giver sig. Arbejdernes våben er strejken. De går fra arbejdet, så tjener arbejdsgiverne ikke penge og går måske ind på arbejdernes krav.
- (8) En gruekedel er en stor kedel, som man brugte til at brygge øl i, vask o.s.v. Den er indmuret over eget ildsted.
- (9) En maskinstation udlejer landbrugsmaskiner til landmænd.

SPØRGSMÅL.

HVEM HAVDE DET HÅRDESTE ARBEJDE PÅ TEGL- OG KALKVÆRKET?

ER DET OGSÅ I DAG SÅDAN, AT UDENLANDSKE ARBEJDERE HAR DET HÅRDESTE ARBEJDE? NÆVN EKSEMPLER!

HVORFOR VILLE TYSKERNE IKKE TILBAGE TIL TYSKLAND IGEN?

HVORFOR TOG DE HJEM ALLIGEVEL?

HVAD VAR FORTÆLLEREN BANGE FOR, DA HUN GIK I SKOLE?

HVORFOR SYNTES HUN, AT FRU NIELSEN VAR GRIM?

HVILKET ARBEJDE HAVDE FORTÆLLEREN, DA HUN BOEDE HOS SIN MOR OG FAR?

HVILKE MULIGHEDER HAVDE ANE JENSEN OG HENDES MAND FOR AT STARTE HJEM?

HVORFOR FIK DE INGEN HJÆLP FRA FORÆLDRENE?

HVORDAN HJÆLPER SAMFUNDET I DAG FOLK, DER HAR SVÆRT VED AT KLARE HUSLEJE?

HVORDAN KLAREDE PARRET BØRNEPASNINGEN, NÅR DE BEGGE TO VAR UDE AT ARBEJDE I MARKEN?

HVAD SKETE DER MED MASKINSTATIONEN, DA FORTÆLLERENS MAND KOM TIL SKADE MED ARMEN?

HVORFOR MÅTTE MANDEN ARBEJDE, SELV OM HAN IKKE VAR RASK?

HVORDAN KUNNE HAN HAVE KLARET DEN SITUATION I DAG?

RETTELSESBLAD

Side 8, første afsnit, linje 7 - sejltur rettes til sejlturen.

Side 9, linje 3 - sindsyg rettes til sindssyg.

Side 11, linje 15 - drikfærdig rettes til drikfældig.

Side 11, andet afsnit, linje 4 - hvor rettes til hvad.

Side 12, tredje afsnit, linje 3 - mogenplads rettes til morgenplads.

Side 16, andet afsnit, linje 1 - skudmålsbog rettes til skudsmålsmålsbog.

Side 17, linje 7 - Skibrogaden rettes til Skibbrogaden.

Side 21, tredje afsnit, linje 4-5 - Kronberg rettes til Kronborg.

Side 21, tredje afsnit, linje 6 - gud rettes til Gud.

Side 22, linje 1 og 2 - Krone rettes til Crone.

Side 24, note(1), linje 7 - 1891-91 rettes til 1890-91.

Side 24, note(9) - kirkernes rettes til kirkens.

Side 26, note(26) - teksten udgår og erstattes med: I 1877 blev Louis Pio og partifællen Geleff bestukket af politiet til at udvandre til U.S.A. Pio døde i 1894 i Chicago, Geleff vendte senere hjem. De penge, omkring 30.000 kr., politiet anvendte, har det senere vist sig, at de fik af ledelserne på hhv. Rubens Bomuldsspinderier og B & W. Brix, den tredje af Internationales danske ledere, nægtede at rejse og sad derfor allerede i fængsel.

TUXEN

ISBN 87-981065-0-3